

EGYENSÚLY INTÉZET

HOGYAN LEGYÜNK GAZDAGABBAK? HÁTTÉRTANULMÁNY A MAGYAR GAZDASÁG DINAMIZÁLÁSÁRÓL

2021. MÁRCIUS

2021-02

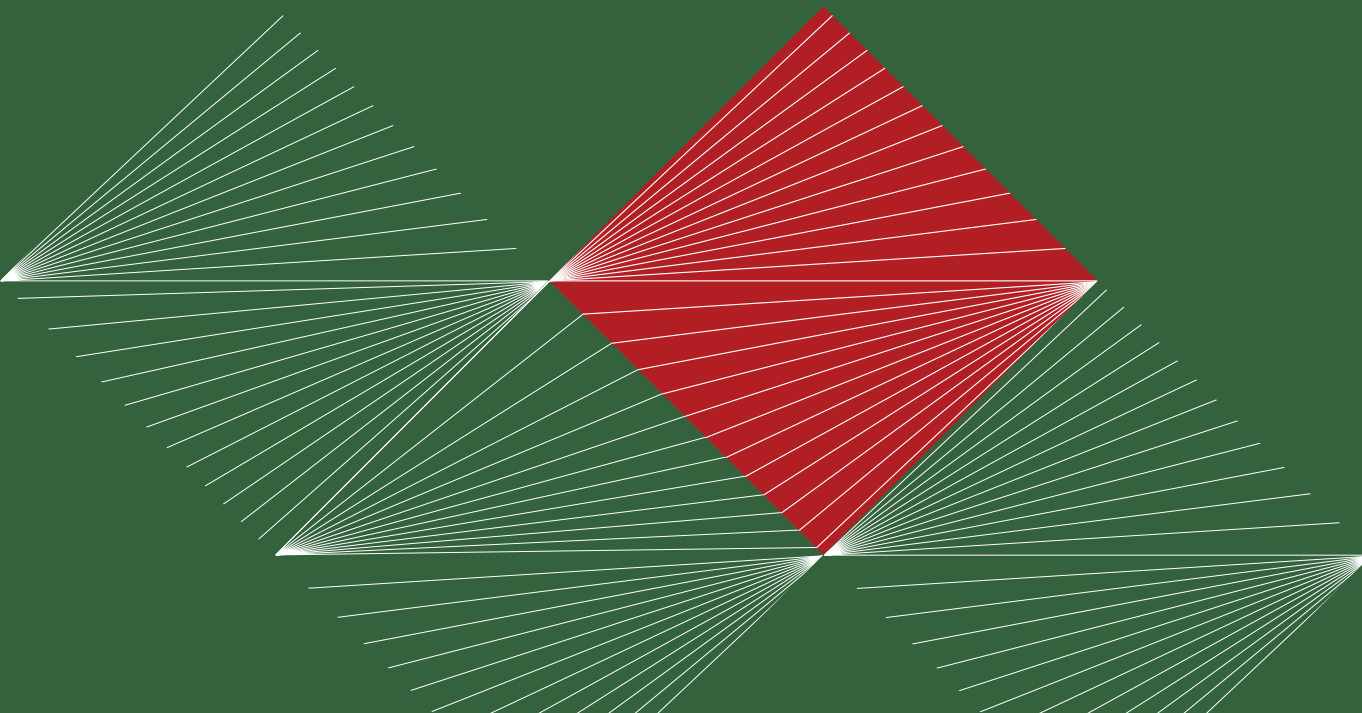
**Hogyan legyünk gazdagabbak?
Háttér tanulmány a magyar gazdaság dinamizálásáról**
2021-02

*Felelős kiadó és szerkesztő: Egyensúly Intézet
2021. március
© Egyensúly Intézet*

Az Egyensúly Intézet hálás köszönetét fejezi ki Zsoldos Istvánnak, aki e tanulmány szakértője volt.

*Kiadványszerkesztés: Zádori László
Borítókép: Shutterstock*

VEZETŐI
ÖSSZEFOGLALÓ

- ▶ Magyarország ma az Európai Unió legszegényebb tagállamai közé tartozik. A magyar gazdaságban azonban jóval több lehetőség rejlik. Célunk az, hogy jó gazdaságpolitikával, a magyar gazdaság dinamizálása révén hazánk 2030-ra az EU gazdagabb országai közé tartozzon.
- ▶ Gazdasági felzárkózásunk EU-s csatlakozásunk óta - az elmúlt évek konjunktúrája ellenére is - az egyik leglassabb volt az újonnan csatlakozott országok mezőnyében. Az elmúlt bő másfél évtizedben a magyar gazdaság mintegy 30 százalékkal teljesített alul a lehetőségeihez képest.
- ▶ Ha nem változtatunk, a nemzetközi környezet romlása, a munkaképes korú lakosság csökkenése és a technológiai fejlődés miatt a következő 10-12 évben GDP-nk növekedési üteme várhatóan lassulni fog; vagyis jelenlegi teljesítményünk nem lesz elég ahhoz, hogy kiemelkedjünk a legszegényebb EU-s országok csoportjából.
- ▶ A magyar állam ma nagy és nagyon aktív, de meglehetősen rossz teljesítményt nyújt. Költségvetésünk szerkezete a növekedés ellen hat, a bérekre eső adóterhek nemzetközi összehasonlításban magasak, az adórendszer pedig rosszul célzott és kiszámíthatatlan. A közbeszerzési korrupció a gazdaságot sújtó adóként, az államadósság és az infláció a túl magas kockázati felárral fogja vissza növekedésünket; az állami finanszírozás pedig torz ösztönzőket épít a piacba. Mindez a magyar gazdaság rugalmasságát és válságállóságát is csökkenti.

- ▶ A gazdasági sikertörténeteknek általában három fő elemük van: 1) jól működő piacgazdaság; 2) hatékony, a piacgazdaság működését segítő, szolgáltató állam; 3) kellően nagy mértékű befektetés az emberi erőforrásokba és az innovációba. A sikeres országoknak jellemzően jobbak az intézményeik és képzettebb a lakosságuk. A növekedés kulcsa az, ha egy ország „előreszalad”, vagyis akár gazdasági erején felül áldoz ezekre a területekre - a gazdasági növekedés pedig jó eséllyel hamarosan fel fog zárkózni hozzá.
- ▶ A gazdasági növekedéshez papírmentes, digitalizált, szolgáltató államra van szükség, amely képes általánosan növekedésbarát környezetet működtetni. Az áfavisszatérítés azonnalivá tétele nagyszabású és „olcsó” gazdaságélénkítő hitelprogrammal érne fel. A tulajdon biztonságának erősítése érdekében átfogóan meg kell reformálni a csodeljárás és a felszámolási folyamatok rendszerét.
- ▶ Az átláthatóság növelése érdekében meghatározott értékhatár felett csak a nyilvános Nemzeti Szerződéstárba feltöltött adásvételi és opciós szerződések legyenek érvényesek! Emellett az összes, a nemzetbiztonságot közvetlenül nem érintő állami szerződésnek és számlafizetésnek is nyilvánosnak kell lennie.
- ▶ Legyen készpénzmentes a magyar gazdaság! Magánszemélyek és cégek egyaránt elektronikus fizetési módokat használjanak! Ennek érdekében 2030-ra legalább felére kell visszaszorítani a feketegazdaságot és az adóelkerülést segítő

- kézpénzhasználat arányát – de úgy, hogy azzal ne a legszegényebbeket sújtsuk. A kézpénzfelvételt és -befizetést adott értékhatár felett kell megadóztatni. Ingatlan vagy egyéb nagy értékű jószág vásárlásakor kézpénzfizetés esetén legyen kötelező igazolni a források eredetét az adóhatóság felé! 2030-ra az állam kizárólag elektronikusan utalja a nyugdíjakat és a szociális transzfereket!
- ▶ A „rossz dolgokat” adóztassuk a „jó dolgok” helyett: vagyis csökkentjük a növekedést szolgáló, értékteremtő tevékenységeket adóterheit, és ehelyett azokat a tevékenységeket „büntessük”, amelyeket vissza akarunk szorítani! Az átlagbér adóékét csökkentjük az OECD-átlagra, 36%-ra! Az Európai Unión belül támogassuk az importra kivetett karbonadó bevezetését, amely nemcsak az áru saját kibocsátására, de előállításának környezeti terhelésére is vonatkozik!
 - ▶ Bontsuk két pillérré a nyugdíjellátást! Az új nyugdíjrendszernek legyen egy, a nyugdíjkorhatártól mindenkinek járó és azonos értékű nyugdíjat biztosító szolidaritási pillére, valamint egy egyéni megtakarítási számlákra és rugalmasan választható nyugdíjkorhatárra épülő megtakarítási pillére! Ezáltal ösztönözhetjük a foglalkoztatást, ami részben ellensúlyozhatja a munkaképes korú lakosság arányának csökkenését.

- ▶ Töröljük el a vissza nem térítendő vállalati támogatások drága és versenytorzító rendszerét! Segítsük elő magyar tulajdonú „nemzetközi bajnokok” megerősödését a gazdaságban! Meg kell teremteni a feltételeit annak, hogy kinőhessenek magyar többségi tulajdonú, a nemzetközi piacon is versenyképes, innovatív nagyvállalatok. Az állam akkor teheti a legtöbbet ezért, ha konkrét szereplők helyett az innovációt, a valós teljesítményt és az ösztönző versenykörülményeket támogatja. Az államnak abban is fontos feladata van, hogy segítse a magyar tulajdonú „nemzetközi bajnokok” sikeres külföldi terjeszkedését.

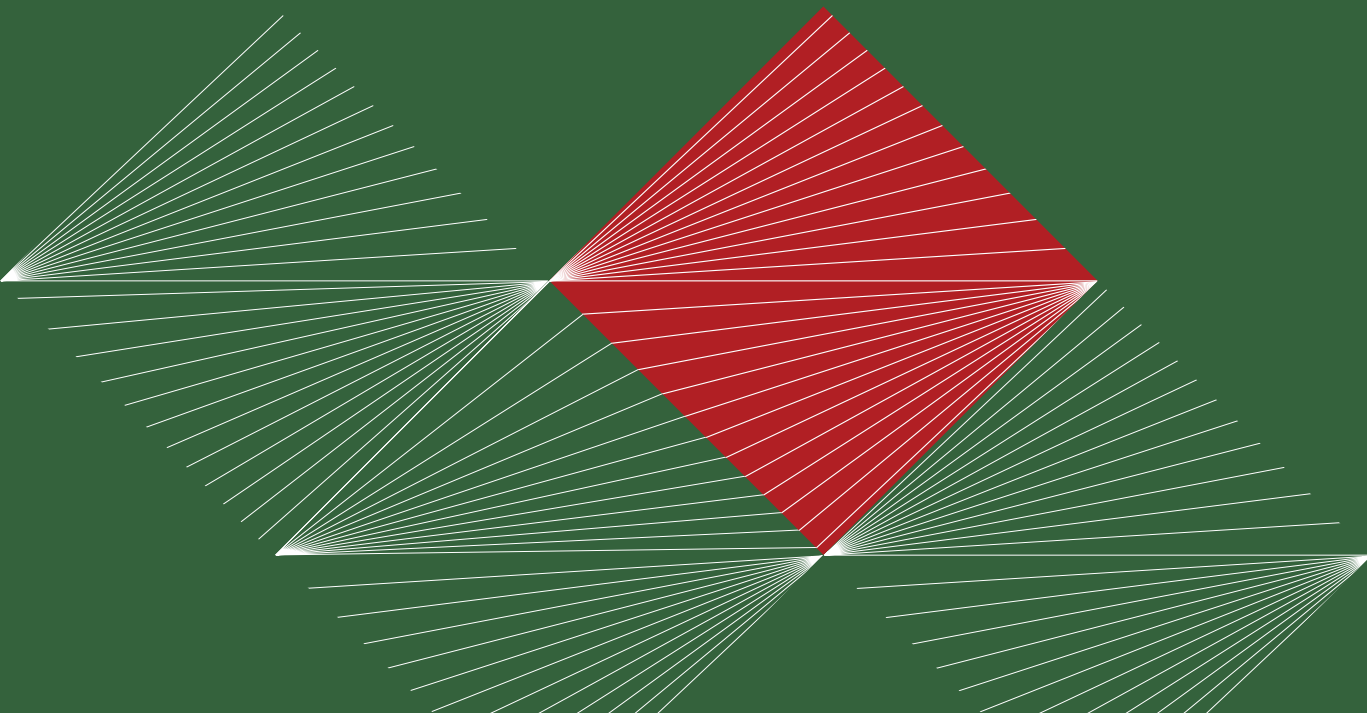
TARTALOMJEGYZÉK

Vezetői összefoglaló	3
Bevezetés	9
1. A gazdagság jó – miért és hogyan növekedjünk?	11
2. Van-e kiút a közepes jövedelem csapdjából?	15
2.1. A növekedés rövid története	16
2.2. Nagy ugrások és nagy leszakadások	18
2.3. Az elrugaszkodás kulcsa – befektetés a jövőbe	19
2.3.1. Piacgazdaság	19
2.3.2. Béke és rendezettség	19
2.3.3. Hatékony állam, kiszámíthatóság és jogbiztonság	20
2.3.4. Tiszta állam	20
2.3.5. Nyitottság és verseny	20
2.3.6. Befektetés az emberekbe	20
3. Magyarország növekedési teljesítménye: nem jó, de nem is tragikus	22
3.1. Lemaradásunk önmagunktól	23
3.2. Ellenzélben – a következő évtizedünk	27

4. Növekedési startvonal: honnan indul a magyar gazdaság?	31
4.1. Alacsony hatékonyságú állam	32
4.2. A növekedést fékező költségvetési szerkezet	34
4.3. Magas munkabérterhek és a kivételek rengetege	37
4.4. Korrupció: a növekedést sújtó extra adó	38
4.5. Bizonytalan pénzügyek	39
5. Az Egyensúly Intézet javaslatai: legyünk egyszerre tankönyvszerűek és kísérletezők!	41
5.1. Tisztességesen szolgáltató digitális állam	42
5.1.1. Papír nélküli, digitális államot 2030-ra!	42
5.1.2. Az állam azonnal utalja vissza az áfát!	43
5.1.3. Meg kell reformálni a csődtörvényt!	43
5.1.4. Átlátszó állam, átlátszó vállalatok: kötelező Nemzeti Szerződéstárat!	44
5.2. Okos pénzügyek	45
5.2.1. Készpénzmentes gazdaságot!	45
5.2.2. Kövessük az erős forint politikáját!	46

5.3. Növekedésbarát adók: a „rossz dolgokat” adóztassuk a „jó dolgok” helyett!	48
5.3.1. Csökkentsük a munkavállalás adóját!	48
5.3.2. Töröljük el a tranzakciós illetéket!	49
5.3.3. Az újra befektetett jövedelmekre vonatkozóan töröljük el a vállalati nyereségadót!	49
5.3.4. Fizessenek a szennyezők – vezessünk be karbonadót!	50
5.3.5. Hozzunk létre kétpilléres nyugdíjrendszert!	51
5.4. Innovatív állam, a világ felé nyitott Magyarország	52
5.4.1. Megújuló állam, kísérletező cégek	53
5.4.2. Töröljük el az egyedi beruházási támogatások intézményét!	53
5.4.3. Segítsük elő magyar tulajdonú „nemzetközi bajnokok” megerősödését a gazdaságban!	55
6. Zárszó	58
Hivatkozások és felhasznált irodalom	60
Rólunk	64

BEVEZETÉS

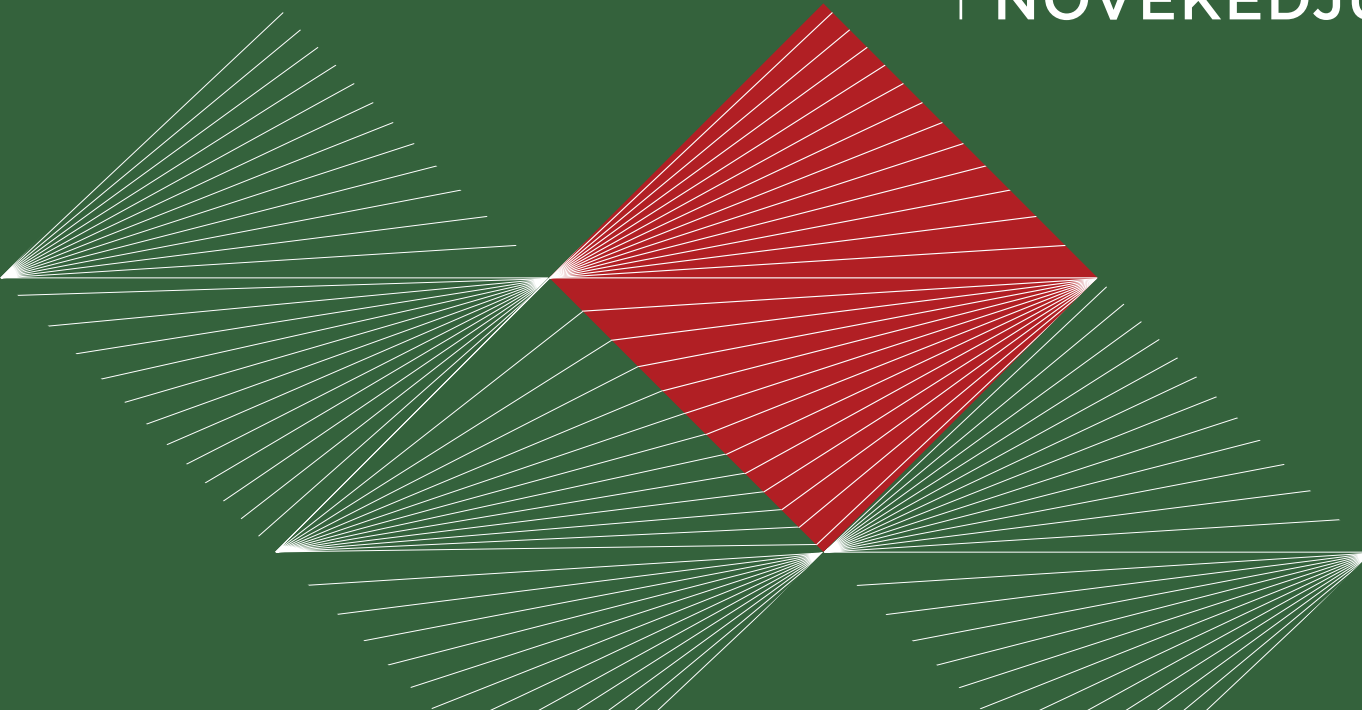

Magyarország az Európai Unió legszegényebb tagállamai közé tartozik. Egy főre jutó tényleges egyéni fogyasztásunk alapján a harmadik, az egy főre jutó hazai össztermék tekintetében pedig a hetedik legrosszabb helyen állunk.¹ Bár sok, a miénknél gazdagabb országgal ellentétben nálunk távolról sem kiugrók a jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségek, a számok azt mutatják, hogy **nem a jólétben, hanem a szegénységben vagyunk egyenlők.**² A súlyos anyagi deprivációban élők aránya az EU-s átlaghoz és régiós versenytársainkhoz képest is kiugróan magas, a nettó keresetek tekintetében pedig látványosan leszakadtunk a mezőnytől.³ Minden jel arra mutat, hogy **nem voltunk képesek élni a lehetőséggel, amelyet uniós csatlakozásunk biztosított nekünk.** Bár sokkal jobban állunk, mint bő másfél évtizede, még **messze nem használtuk ki a lehetőségeinket,** ez pedig hosszabb távon lecsúszásunk fokozódásával fenyeget.

Nem mentegethetjük magunkat azzal, hogy ez volt a sorsunk, hogy nem volt mozgástér. A sikeres országok példája igazolja, hogy **döntéseink, intézményeink igenis számítanak, hogy létezik rossz és jó gazdaságpolitika.** Bár nincs egységes recept, az irányok jól láthatók. Ma már tetemes mennyiségű tapasztalat segít elválasztani egymástól a növekedést ösztönző és az azt gátoló tényezőket.

Ebben a tanulmányban arra keressük a választ, hogy hazánk hogyan lehetne belátható időn belül gazdagabb, sikeresebb ország. **Milyen a jó gazdaságpolitika, mitől nőhetne gyorsabban a magyar GDP?** Az első két fejezetben a növekedésmélet és az empirikus kutatások tanulságai alapján meghatározzuk a jó gazdaságpolitika legfontosabb sarokköveit. A harmadik fejezetben elemezzük Magyarország relatív lemaradását és a közeljövő várható növekedési pályáját, a negyedik fejezetben pedig azonosítjuk a növekedést gátoló legfontosabb tényezőket. Végül az ötödik fejezetben rámutatunk azokra a fő irányokra és szakpolitikai eszközökre, amelyek révén hazánk megalapozhatná kiemelkedését az Unió legszegényebb országai közül.

1. A GAZDAGSÁG JÓ
- MIÉRT ÉS HOGYAN
NÖVEKEDJÜNK?

Gazdagabbnak lenni jobb, mint szegényebbnek. Ezt a triviálisnak tűnő állítást meglepően sokan és sokféle oldalról vitatják. A kritikák a legtöbb esetben abból indulnak ki, hogy a gazdagságnak ára van: az anyagi jólét miatt szükségképpen valamilyen más érték csorbul. A növekedés például – szól az érvelés – természeti erőforrásaink felélésével, a fogyasztás magasabb szintjével, emiatt pedig nagyobb környezetkárosítással jár és növeli az egyenlőtlenségeket, míg a pénzhajhász fogyasztói életmód rombolja a társadalmi összetartozást és a kisközösségeket.

Annak ellenére, hogy sokan osztják ezeket a fenntartásokat, a közgazdászok (és nem mellesleg a legtöbb szegény is) axiómaként kezelik azt az állítást, hogy a gazdagság alapvetően mégiscsak jó dolog. Ők úgy érvelnek, hogy bár a növekedés gyakran valóban jelentős károkat okoz, a végső egyenleget a mi döntéseink határozzák meg: **a gazdagság fő előnye ugyanis az, hogy több választási lehetőséget ad.** Ha egy egyén vagy egy ország szeretne szegényebb lenni, elvileg bármikor lemondhat vagyonáról vagy jövedelméről mások javára, vagy akár azt is választhatja, hogy meg sem termeli azt (és helyette például több szabadidőt választ). **A gazdagság által biztosított „opciót” ugyanakkor sok mindenre fordíthatjuk.**

Például arra hogy **tiszta, nem környezetszennyező technológiákat fejlesszünk ki.** Költséges fejlesztésekre alapulnak például az egyre nagyobb szerephez jutó megújuló energiák és karbonsemleges termelési módszerek, amelyek miatt ma egyáltalán beszélhetünk a fenntartható gazdaság lehetőségéről.⁴

A növekedés teszi lehetővé azt is, hogy **olyan egészségügyet finanszírozzunk, amelynek köszönhetően nem hal meg a gyerekek fele-harmada, mint százötven-kétszáz évvel ezelőtt.** A többlet GDP-t **a szegénység csökkentésére vagy akár a helyi kisközösségek támogatására is fordíthatjuk,** miközben a gazdagok inkább megengedhetik maguknak, hogy akár drágábban vásároljanak a helyi kistermelőktől. Azt is tudjuk, hogy a szegénységből való kiemelkedés kulcsa a jó minőségű oktatás és a hatékony esélyteremtés: ezek pedig szintén pénzbe kerülnek. Felmérésekből jól ismert tény, hogy **a magyarok különösen fontosnak tartják az egyenlőség eszméjét**⁵ – de az is, hogy ez alatt nem a nyomor, hanem a javakhoz, a fogyasztás lehetőségéhez való hozzáférés egyenlőségét értik.⁶

Tény tehát, hogy a gazdagság nem minden, ahogy az is, hogy ára van – de az is biztos, hogy a szegényebb országoknak és egyéneknek sokkal

kevesebb a választási lehetőségük. **A megtermelt javak igazságtalan és pazarló felhasználásának is számtalan módja van – de végső soron a gazdasági növekedés teremti meg az esélyét annak, hogy egy jól működő közösség átlagos polgárai jobban élhessenek.** Épp ezért – elismerve az olykor a növekedéssel járó káros természeti és társadalmi károk jelentőségét – a következőkben **a növekedést pozitív célként fogjuk kezelni,** amelyért Magyarországon különösen érdemes erőfeszítéseket tenni.

A növekedés létrejöhet új érték teremtésével és már megtermelt értékek valaki mástól történő átcsoportosításával is. Az új érték teremtését a közgazdaságtanban „**pozitív összegű játéknak**” szokás nevezni, míg az új érték teremtése nélküli újraelosztást **zéró vagy negatív összegű játéknak** (vagyis ebben az esetben valaki legfeljebb annyit tud csak nyerni, amennyit az összes többi szereplő veszíteni). A magyarok huszadik századi történelmük során többször is megtapasztalhatták, hogy a zéró összegű játék túlsúlya (legyen szó államosításról, vagyonelektobzásról, a piaci versenytársak ellehetetlenítéséről) milyen következményekkel jár az ország fejlődésére és a közösség életére. A történelemből azonban azt is tudjuk, hogy **hosszú távon azok a sikeres országok, amelyek**

növekedése a tartós értékteremtésre épül. Az államnak persze legitím célja is lehet az átcsoportosítás, amikor például szolidaritási, méltányossági okokból irányít át jövedelmeket – ez azonban nem a gazdasági növekedés területéhez tartozik *(az Egyensúly Intézet külön szakpolitikai javaslatokban fog részletesebben foglalkozni a szegénység elleni küzdelem és a hatékony szociálpolitika kérdéskörével).*

Az alábbiakban ezért három kérdést vizsgálunk meg közelebbről:

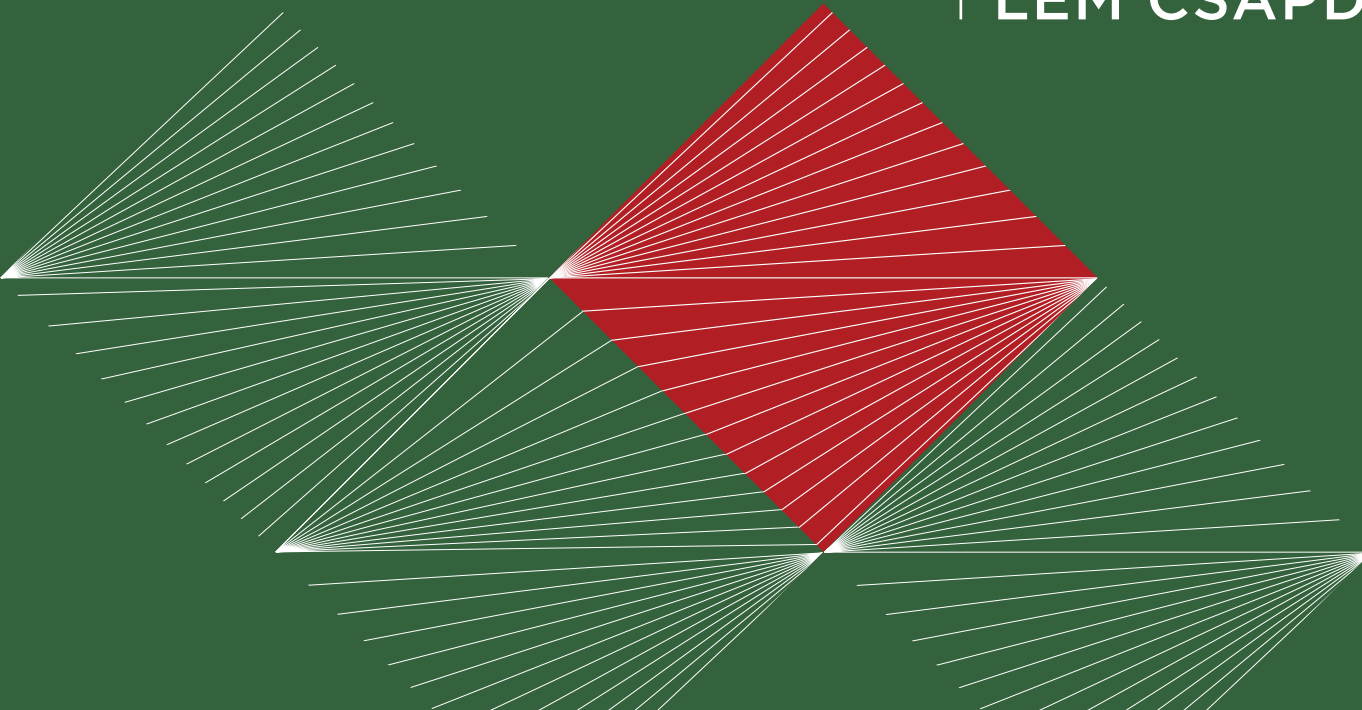
- ▶ 1. Az eddigi tapasztalatok és közgazdasági elméletek szerint **mit tehet általában egy állam a gazdasági növekedés elősegítése érdekében?**
- ▶ 2. Ha jelenlegi pályánkon haladunk tovább, **miképp fog alakulni Magyarország növekedése 2030-ig?** Milyen veszélyek és esélyek adottak hazánk számára a következő tíz év gazdasági növekedése tekintetében?
- ▶ 3. Mit kell tennünk ahhoz, hogy **Magyarország kiemelkedhessen a legszegényebb európai uniós országok csoportjából?** Hogyan lesz képes Magyarország pozitív összegű, azaz értékteremtő növekedést megalapozni?

■ 1. A GAZDAGSÁG JÓ - MIÉRT ÉS HOGYAN NÖVEKEDJÜNK?

A gazdasági növekedés természetesen olyan összetett jelenség, amelyre lényegében az összes ágazati politika hatással van. Nyilvánvaló például, hogy az innováció és a termelékenység növelésének előfeltétele a magyar munkavállalók iskolázottsági szintjének emelése, illetve digitális készségeik fejlesztése, ahogy az is, hogy gazdasági szempontból is komoly tartalékok rejlenek a magyarok egészségi állapotának javításában. Versenyképességünk és felzárkózásunk szempontjából legalább ennyire fontos, hogy a következő költségvetési ciklusban milyen elvek szerint és hogyan kívánjuk elkölteni a magyar gazdasági növekedés fő motorját jelentő uniós forrásokat. Nem kérdés az sem, hogy Magyarországnak előbb-utóbb átgondolt és alapos számításokkal alátámasztott választ kell adnia arra, hogy be kívánja-e vezetni az eurót, és ha igen, mikor. Mindezek okán **az Egyensúly Intézet a közeljövőben többek között oktatáspolitikai, egészségpolitikai, szociálpolitikai, innovációs, valamint az Európai Uniótól érkező pénzek felhasználásával kapcsolatos javaslatokat is ki fog dolgozni, amelyek életminőségünk javítása mellett a versenyképességünk növelését is szolgálják. Ebben a tanulmányban vizsgálódásunkat elsősorban a**

növekedés makrogazdasági feltételeire, illetve a tágon értelmezett fiskális és monetáris politikára szűkítjük.

2. VAN-E KIÚT A KÖZEPES JÖVEDE- LEM CSAPDÁJÁBÓL?

■ 2. VAN-E KIÚT A KÖZEPES JÖVEDELEM CSAPDÁJÁBÓL?

A magyar gazdaság kihasználatlan lehetőségeinek számbavétele előtt érdemes röviden áttekintenünk, mit is tudunk a növekedés fő okairól és előfeltételeiről. Bár vélhetően soha nem lesz teljes konszenzus az állami szerepvállalás minden részletkérdését illetően, akad néhány ökölszabály, amelyben a legtöbb társadalomtudós egyetért. Ezeket jórészt a sikeres növekedési pályát bejárt vagy „nagy ugrásokat” végrehajtó országok történetéből leszűrt tapasztalatokból állapíthatjuk meg – és persze olyanokéból, amelyek történelmünk során a gazdagabb országok közül csúsztak le a szegénységbe. Ebben a fejezetben ezeket a tapasztalatokat fogjuk összegezni.

► 2.1. A NÖVEKEDÉS RÖVID TÖRTÉNETE

A mai értelemben vett gazdasági növekedés viszonylag új jelenség. **Az emberiség történetének legnagyobb részében a fókusz az erőforrások megszerzésén volt:** a jobb vadászterületeken, később pedig, a mezőgazdaság kialakulásával a jobb termőterületeken és rabszolgákon/alattvalókon. Az esetleges nagyobb jólét nagyobb népességhez (és alacsonyabb halandósághoz) vezetett, ami korlátozta az egy főre jutó termelés hosszú távú növekedési lehetőségeit, így az embercsoportok közötti állandó konfliktus kódolva volt a rendszerben. **Az emberiség történetének nagy része zéró összegű játék volt, ez pedig a mai napig hat a gondolkodásunkra.**

A kezdeti közgazdasági elméletek, mint például Adam Smith klasszikusa, *A nemzetek gazdagsága* a munkamegosztásban látták a magasabb jövedelem kulcsát. Úgy vélték, hogy a specializáció előfeltétele a béke, a nem túl magas adók és egy „elfogadható” igazságszolgáltatás – ma talán azt mondanánk: a jogállamiság – megléte. Ezek a tényezők ma is szükségesnek tűnnek a hosszú távú növekedéshez, mert lehetővé teszik a tőkefelhalmozást és a szakosodást.

A növekedési modellek egészen az 1960-as évekig még szintén a tőkefelhalmozásra koncentráltak, a termelékenység növekedését pedig jórészt „nem magyarázott külső változóként” kezelték – vagyis olyan tényezők összességéeként, amelyeket nemigen tudunk mérni vagy megmagyarázni. Ezekből a modellekből az következett, hogy **a fizikai vagy a humán tőke felhalmozásával egy ideig lehetséges gyorsabb növekedést elérni, de mivel az újabban bevont termelőkapacitások egyre kevesebb plusz terméket képesek termelni, ez a fajta növekedés egyre kevésbé lesz hatékony.**

Hosszú távon tehát leginkább a termelékenység növekedése határozza meg az egy főre jutó termelés növekedését – ám éppen ez az a tényező, amelyet a korábbi növekedési modellek nem próbáltak magyarázni. Részben ennek tudható be, hogy idővel egyre többeket kezdett foglalkoztatni az a kérdés, hogy **hogyan „keletkezik” a termelékenység növelését támogató technológiai fejlődés.** Az 1980-as évektől kezdve erre próbáltak választ találni az úgynevezett endogén növekedési modellek.⁷ Ezekben a technológiai fejlődés és a humántőke-felhalmozás is az ösztönzők (vagyis a gazdaságpolitika) hatására alakul ki, mind a

fejlett, mind a kevésbé fejlett országok esetében, amiből az is következik, hogy **a gazdasági felzárkózás csak a „megfelelő” gazdaságpolitikák esetén biztosítható. „Megfelelő” gazdaságpolitikák alatt itt olyan intézkedéseket értünk, amelyek sikeresen terelik a forrásokat az innováció, a kutatás-fejlesztés és a humántőke-felhalmozás, illetve azon cégek felé, amelyek ezeket jól tudják adaptálni és kombinálni.**

Bár a közgazdászok némiképp eltérően vélekednek az állam szerepéről, abban konszenzus mutatkozik, hogy a kívánatos gazdaságpolitikának van két elengedhetetlen eleme: **a jól működő piacgazdaság és a megfelelő ösztönzők.** Ezért az állam egyik legfontosabb feladata, hogy **hatékonyan ösztönözze a magánszektor, illetve hogy olyan „szolgáltató” szerepet játsszon, amelynek révén csökkenti a gazdaságban jelen lévő súrlódásokat.** A gazdasági növekedést az állam úgy tudja segíteni, ha a versenyt elősegítő környezet megteremtése mellett **olyan szolgáltatásokat nyújt, amelyeket a piac nem feltétlenül tud hatékonyan biztosítani, pedig jelentős pozitív társadalmi hatásokkal járnak: például kiemelten kell támogatnia az oktatást és az innovációt. De semmiféleképpen nem érdemes „kiváltania” a piacot: vagyis konkrét**

■ 2. VAN-E KIÚT A KÖZEPES JÖVEDELEM CSAPDÁJÁBÓL?

gazdasági szereplőket „helyzetbe hoznia”, illetve rövid távú politikai érdekből a magánszektorban felfüggeszteni vagy jelentősen gyengíteni a versenyt. Az is jól látszik, hogy a gazdasági instabilitás, például a tartósan nagy költségvetési hiány, a magas/változó infláció vagy a prociklikus gazdaságpolitika alacsonyabb növekedéssel jár együtt.⁸ A tapasztalat összességében azt mutatja, hogy **a jó növekedési teljesítményekre és időszakokra általában az „unalmasan” stabil, kiszámítható makrogazdasági politika jellemző.**

De létezik-e a valóságban ilyen „megfelelő gazdaságpolitika”? Képes lehet-e egy szegény vagy közepes fejlettségű ország arra, hogy hosszú távon megközelítse a leggazdagabbak gazdagságát? A rövid válasz az, hogy *igen*. A hosszabb az, hogy *igen, de csak ritkán*. Erről lesz szó bővebben az alábbiakban.

► 2.2. NAGY UGRÁSOK ÉS NAGY LESZAKADÁSOK

A felületes szemlélő számára úgy tűnhet, hogy a relatív jólét nemigen változik a világ egyes országai között. Valójában azonban hosszabb távon **sok sikeres felzárkózási vagy akár leelőzési történetet ismerünk, még azon országok között is, amelyek nem természeti erőforrásaik vagy pénzügyi központi szerepük miatt váltak gazdaggá.** Napjaink vezető gazdasági hatalma, az Egyesült Államok is „fejlődő országgént” kezdte pályáját. **A két világháború között Finnország egy főre jutó GDP-je körülbelül ugyanakkora volt, mint Magyarorszáé.** Japáné még alacsonyabb, nem beszélve Koreáról vagy Tajvanról, amelyek még Japánnál is sokkal szegényebbek voltak.⁹ Körülbelül egy évszázada Svédország a mai Magyarországhoz hasonlóan még mindig félperifériának számított.

De olyan országok is akadnak, amelyek rossz döntéseik következtében leszakadtak. Talán a legismertebb példa **Argentína**, amely száz éve még a leggazdagabb országok közé tartozott – innen csúszott le mára Bulgária vagy Mexikó jövedelmi szintjére. **Mexikó** maga is érdekes eset: ez az ország sem volt képes

számottevően növelni a relatív egy főre eső jövedelmét, annak ellenére sem, hogy Argentínával ellentétben komoly gazdasági reformokat hajtott végre.¹⁹

Bár manapság a legtöbbet talán Kínára hivatkoznak a látványos gazdasági sikertörténetek kapcsán, az elmúlt évtizedek növekedése valójában nem tekinthető meglepőnek vagy minőségileg újnak. A GDP alacsonyabb egy főre jutó szintjéről induló országoknak ugyanis könnyebb gyorsan növekedniük – sőt, itt figyelhetők meg a legmagasabb növekedési ráták. Épp ez történt Kínában, ahol az alacsony kezdeti jövedelmi szinthez képest következett be gyors ütemű fejlődés – ez azonban a mai napig csak a közepes jövedelmi szintű országok megközelítéséhez volt elegendő. A konvergencia ugyanakkor szegény országok esetében sem garantált, amit látványosan alátámaszt az a tény, hogy a legalacsonyabb növekedési rátákat is ilyen országok esetében figyelhetjük meg – főként mert ezekben például sokkal gyakoribbak a háborúk, a polgárháborúk és a gyenge képességű államok.

► 2.3. AZ ELRUGASZKODÁS KULCSA – BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Láthatjuk, hogy felfelé és lefelé is vezet út: az országok sorsában nem létezik eleve elrendelés, van kiút a szegénységből. De mivel jellemezhetők a növekedés szempontjából sikeres gazdaságok? Mi a közös a sokféle tapasztalatban? Ezt tekintjük át az alábbiakban.

2.3.1. PIACGAZDASÁG

A sikeres országok mindegyikében piacgazdaság működik, ahol a gazdaság széles területein a verseny dominál. Nincs a világon olyan gazdag ország, amelyik valamiféle „nem-piacgazdaságot” működtetne.

2.3.2. BÉKE ÉS RENDEZETTSÉG

Nemigen találunk sikerpéldát háború sújtotta országokban. De olyat sem, ahol az állam a gazdaság totális irányítására törekszik, vagy épp ellenkezőleg: a teljes káosz állapota uralkodik, és nem garantált a jogbiztonság. Vagyis a hosszan tartó béke és az állam rendezett, de önkorlátozó működése szükséges feltételnek tekinthető.

2.3.3. HATÉKONY ÁLLAM, KISZÁMÍTHATÓSÁG ÉS JOGBIZTONSÁG

A sikeresen felzárkózó országok közös jellemzője az is, hogy **a jövedelmi szintjükhöz képest jó minőségű, hatékony államot működtettek, amelyet idővel képesek voltak fejleszteni is.**¹¹ Nem létezik olyan kombináció, hogy egy fejlett országnak ne **hatékony állama legyen,**¹² és két hasonló feltétellel induló szegény ország közül jellemzően az tudott később sikeressé válni (lásd például Dél-Korea esetét), amely hatékonyabb államot épített ki.¹³ Ugyancsak jellemző a sikeres országokra **a jogállamiság mint megkérdőjelezhetetlen érték, a magántulajdon biztonsága, illetve a stabil, kiszámítható makrogazdasági környezet.**

2.3.4. TISZTA ÁLLAM

A jó minőségű szabályozás és hatékonyan működő állami intézmények esetén **a „normál” üzleti (és lakossági) működéshez nincs szükség a korrupcióra** (persze ettől még létezhet korrupció mint működési hiba). Megfordítva ezt a tételt, az is látszik, hogy rossz szabályozási környezetben a korrupció egyenesen szükséges ahhoz, hogy egy cég működni tudjon. Ilyen

modellel azonban közepes jövedelmi szint felett már sohasem találkozunk sikeres országok esetében.¹⁴

2.3.5. NYITOTTSÁG ÉS VERSENY

A sikeres országok **a világra nyitott gazdaságpolitikát** folytattak és folytatnak. Ennek jelentősége ma valószínűleg még nagyobb, mint korábban, hiszen napjainkban a gazdasági sikeresség egyre inkább múlik a hálózatok kiterjedtségén, a nagy piacokhoz való hozzáférésén (a tudomány, a kutatás-fejlesztés, az informatika területének fejlettségén). A verseny a sikeres országokban a gazdaság sok területén jelen volt, és tipikusan ezek a területek váltak sikeressé. Története bizonyos szakaszaiban számos sikeres országban létezett átmeneti piacvédelem, így például Dél-Koreában, de **az otthon megvédett cégeknek a nemzetközi piacon (és belföldön egymással is) versenyezniük kellett,** a védelem pedig csak ideiglenes volt, szigorúan átmeneti „tanulóidőre” szólt.

2.3.6. BEFEKTETÉS AZ EMBEREKBE

A képességek szintje (vagyis a „humán tőke” fejlettsége) tipikusan magasabb a sikeres országokban, mint a sikertelenekben. Elég egyértelmű összefüggés, hogy a jobb oktatási eredmények

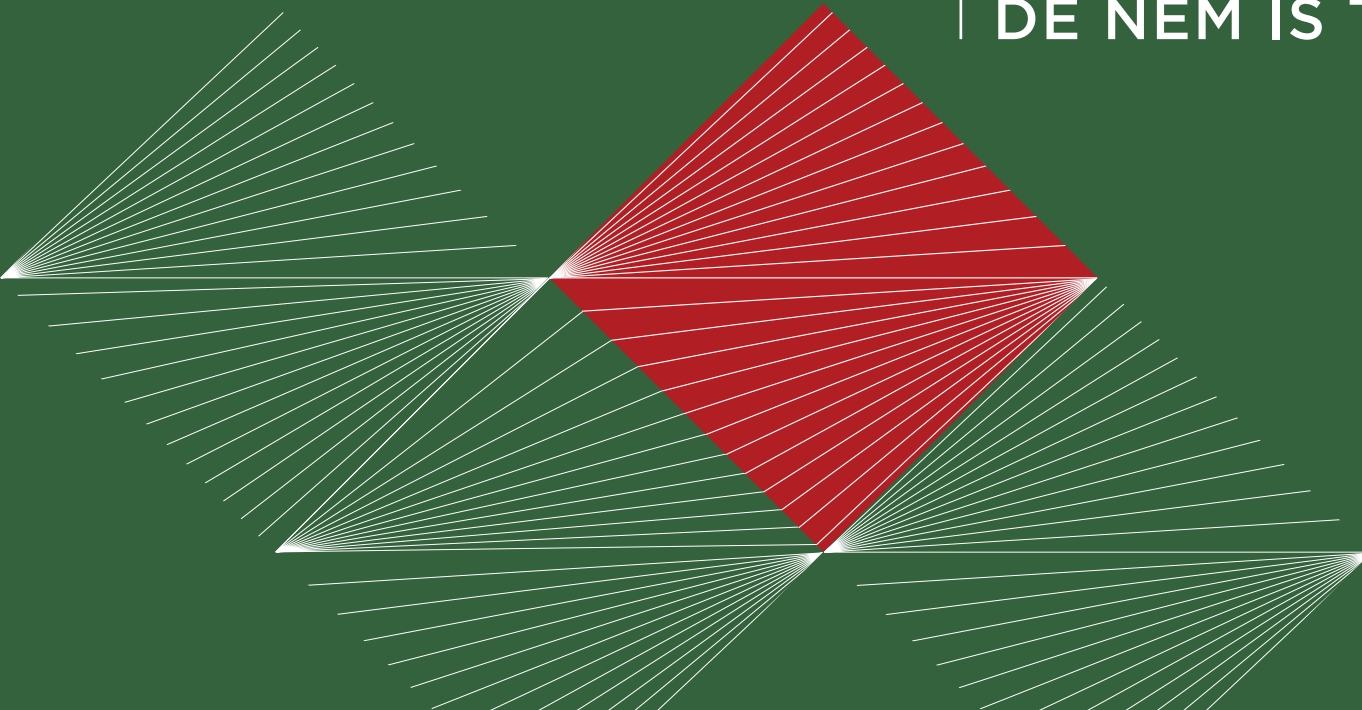
általában jobb növekedési teljesítménnyel párosulnak, és ezekben az esetekben szinte bizonyos, hogy az oktatás az ok és a jó gazdasági teljesítmény az okozat.¹⁵ Az oktatás tűnik annak a területnek, amelyen keresztül a gazdasági teljesítmény a legkönnyebben javítható. Hiába beszélünk politikailag kockázatos és rövid távon költséges területről, az eredmények nagyon egyértelműek: **a gazdaságilag jól teljesítő országok mind nagyon jól teljesítenek például a PISA-teszteken is** (Észtország, Finnország, Japán, Dél-Korea, Tajvan, Szlovénia, de valamennyire ide sorolhatjuk Kína tengerparti nagyvárosait és az utóbbi időben Lengyelországot is). Ez nem szépen hangzó elmélet, hanem a tapasztalatból leszűrt, egyértelmű mintázat. **A pusztán a technológiai adaptációra és az alacsony képzettségű, olcsó munkavállalókra építő felzárkózási stratégiák hosszú távon kifejezetten hátráltathatják a felzárkózást.**¹⁶

Összeségében azt állapíthatjuk meg, hogy a gazdagabb országoknak jellemzően jobb intézményeik vannak és jobban képzett a lakosságuk. A növekedés kulcsa pedig az, ha egy ország

„előreszalad”, vagyis akár gazdasági erején felül áldoz ezekre a területekre – a gazdasági növekedés pedig jó eséllyel hamarosan fel fog zárkózni hozzá.

Fontos persze, hogy az elvárásaink realisták maradjanak. **A növekedést meghatározó tényezők egy része valószínűleg nehezen változtatható,** az intézmények pedig jelentős mértékben a környezetükből, illetve a történelmi hagyományokból következnek és formálódnak. De azt is fontos felismerni, hogy szó sincs megtörhetetlen útfüggőségről: **a cselekvésnek, a politikai akaratnak, a jól kitalált modernizációnak igenis van mozgástere.** Sőt, amint azt a fenti sikerpéldák látványosan illusztrálják, a megfelelő keretek kialakítása, az okos szakpolitikai megoldások hosszabb távon pozitív önerősítő folyamatokat tudnak beindítani, amelyek tartósan felemelkedő pályára állíthatnak egy országot.

3. MAGYARORSZÁG
NÖVEKEDÉSI TELJE-
SÍTMÉNYE: NEM JÓ,
DE NEM IS TRAGIKUS

Magyarország gazdasági pozíciója első vizsgálatra, világméretű összevetésben a jobbak közé tartozik. Az egy főre eső GDP tekintetében – ha nem számítjuk az olajállamokat és adóparadicsomokat – hazánk a 28. a világon.¹⁷ Ennek ellenére széles körben elterjedt az érzet, hogy Magyarország gazdasági teljesítménye kifejezetten rossznak mondható. Ennek az lehet a fő oka, hogy **a viszonyítási alap nem a világ összes országa, hanem szűkebb környezetünk:** a velünk szomszédos országok közül Szlovákia és Szlovénia, valamint Ausztria, amelynek elmúlt fél évszázada világviszonylatban is sikertörténet. **Ausztria 2019-re a fent idézett rangsor szerint a világ 5. leggazdagabb országa lett,** megelőzve Németországot, az Egyesült Királyságot vagy olyan, „klasszikusan gazdag” országokat is, mint Kanada vagy Ausztrália. Az EU többi, újonnan csatlakozott tagállama még messze van ettől a szinttől, ám csatlakozásuk óta tipikusan gyorsabban nőttek, mint Magyarország, és sokat behoztak a lemaradásukból (vagy eleve gazdagabbak voltak, mint például Csehország vagy Szlovénia). Érdemes közelebbről is megvizsgálunk, hogy jutottunk idáig.

▶ 3.1. LEMARADÁSUNK ÖNMAGUNKTÓL

Az EU-csatlakozásunkat közvetlenül megelőző év (2003) jó kiindulópont ahhoz, hogy **relatív gazdasági teljesítményünket összevegyük a velünk együtt csatlakozott országokéval.** Ez az időpont kellően távoli ahhoz, hogy az eltérő gazdasági ciklusok összességében kisebb hatással bírjanak az összképre. Ebben az évben a vásárlóerő-paritáson számolt egy főre jutó GDP Magyarországon az osztrák szint 47 százaléka volt. Ezt csak Csehország (57 százalék) és Szlovénia (60 százalék) előzte meg, míg az újonnan csatlakozottak közül Észtország nagyjából ugyanazon a szinten volt, mint Magyarország.

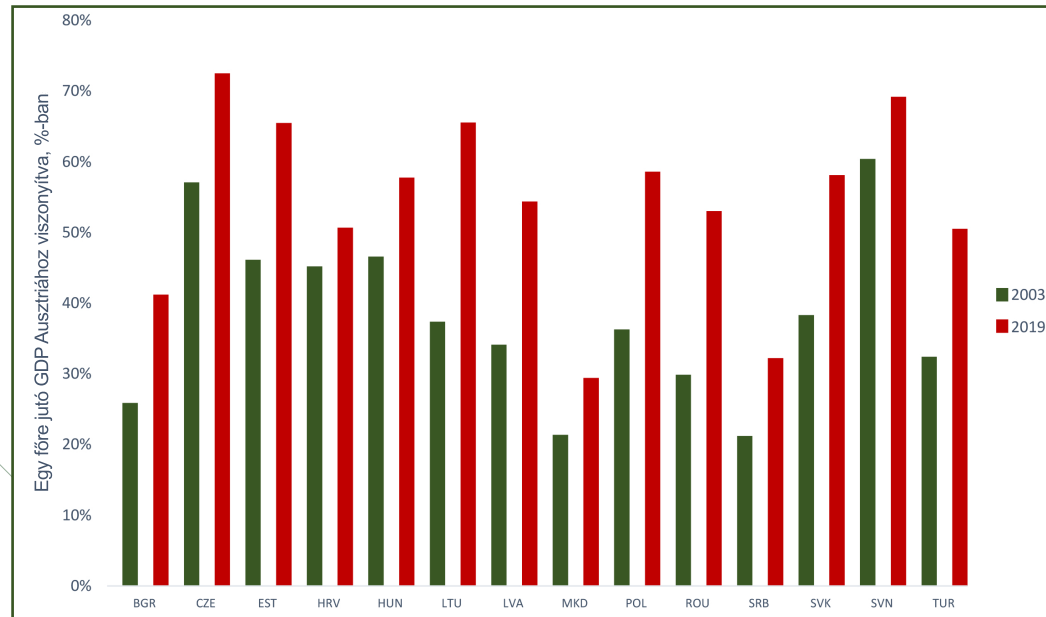
Bő másfél évtizeddel később, 2019-ben Magyarország Ausztria szintjének 58 százalékán állt; vagyis **csökkent a relatív különbség, másként megfogalmazva nem túl nagy, de tagadhatatlan felzárkózás zajlott.** Rajtunk kívül **ugyanakkor nagyjából erre a relatív szintre egy sor további ország is eljutott:** többek között Szlovákia vagy Lengyelország, miközben Észtország 65 százalékra javult (érdekességképpen: ugyanebben az évben az EU-val vámunióban lévő Törökország is 51 százalékon volt). Ha olyan országokat keresünk, amelyek szignifikánsan

■ 3. MAGYARORSZÁG NÖVEKEDÉSI TELJESÍTMÉNYE...

alacsonyabb szinten állnak, mint Magyarország, akkor az EU-n belül csak Bulgária ilyen, az EU-n kívül pedig a csatlakozásra váró Szerbia vagy Észak-Macedónia (1. ábra).

Magyarország tehát bő másfél évtized alatt Ausztriához viszonyítva csökkentette lemaradását, ugyanakkor ezzel egy időben relatív pozíciót veszített azokkal az országokkal szemben, amelyekkel általában

1. ábra: Egy főre jutó GDP, Ausztriához viszonyítva (2003 és 2019 között)

Forrás: Eurostat¹⁸

össze szokták mérni. Eközben Csehország és Szlovénia az egy főre eső, vásárlóerő-paritáson számolt GDP-ben mérve 2019-re nagyjából utolérte Spanyolországot, lehaladta Görögországot és Portugáliát.

Relatív pozícióvesztésünk nem különösebben meglepő annak fényében, hogy EU-s csatlakozásunkkor a növekedésünk alapjai nem voltak nagyon eltérőek attól, amilyenek Lengyelországban, Szlovákiában vagy a Baltikumban voltak. Ezért a 2000-es évek elején mért viszonylag magas egy főre jutó magyar GDP vélhetően az egyensúlyi helyzethez képesti „túlértékeltiséget” mutatott. Az iskolai teljesítményt mérő PISA-teszten például 2003-ban Magyarország, Lengyelország és Szlovákia hasonlóan teljesített (miközben Csehország valamivel jobb eredményt ért el).

Az EU-csatlakozás megteremtette annak lehetőségét, hogy minden új tagország felgyorsulva közelíthessen „potenciális jövedelmi szintjéhez”. A nagyjából egységes befektetésvédelmi szabályozás mindegyik ország számára lehetővé tette a tőkebevonást a magánszektorból. Az egyének országtól függetlenül ugyanúgy szabadon tudtak munkát vállalni a régi, gazdagabb EU-tagországokban. A gazdaság fontos

területeinek a szabályozása elvileg egységessé vált, az esetleges eltérések pedig leginkább az egyes államok eltérő döntéseiből és kapacitásaiból adódtak: például hogy mennyire voltak képesek érvényesíteni a szabályokat vagy hogy mekkora volt a korrupció.

A nagyjából hasonló országok az EU-hoz való csatlakozás után másfél évtizeddel nagyjából hasonló jövedelmi szinteket értek el.

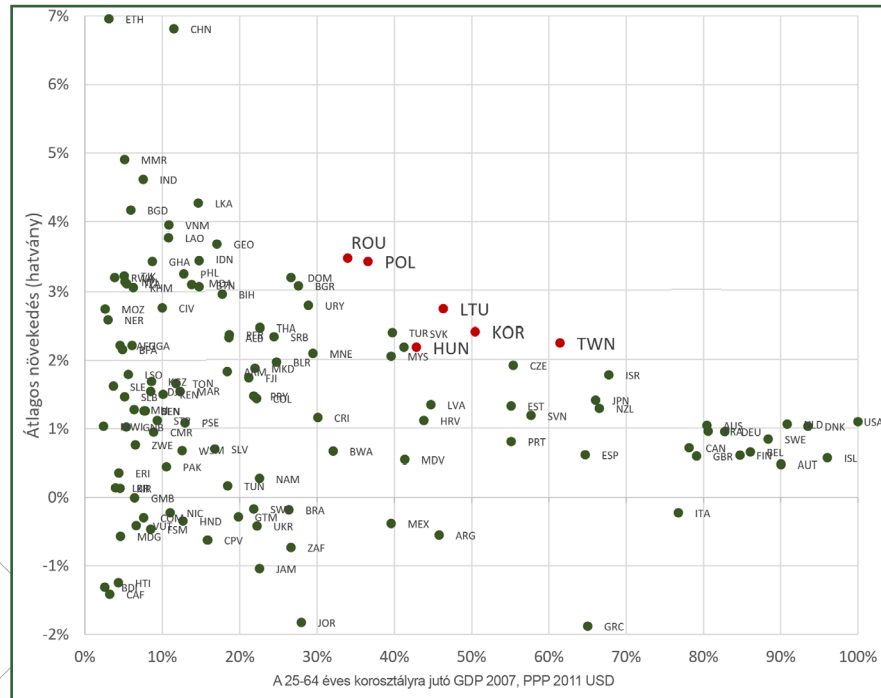
Ha a magyar növekedési tapasztalatokat szélesebb perspektívába akarjuk helyezni, illetve ha valamiféle közelítő előrejelzést szeretnénk kapni a következő tíz évre, érdemes megvizsgálnunk **a munkaképes korú lakosságra vetített GDP-mutatókat** is. Öregedő társadalmakban a munkaképes korú lakosság akár tartósan is más dinamikával tud mozogni, mint a teljes lakosság, ezért a korábbi, az egy főre jutó GDP-növekedéséből levont becslések olykor félrevezetőek lehetnek (a múltban ilyen típusú ütemkülönbség kevésbé volt jellemző). Az alábbiakban ezért az egyszerűség kedvéért a 25–64 éves korosztályt tekintjük „gyakorlott” munkaképes korú lakosságnak. Ez a korosztály Magyarországon 2020 és 2030 között arányát tekintve várhatóan évente átlagosan 0,6 százalékkal fog csökkenni.¹⁹ Ha a 2007 és 2019 közötti

3. MAGYARORSZÁG NÖVEKEDÉSI TELJESÍTMÉNYE...

időszakban (a globális gazdasági ciklus csúcséveiben) vizsgáljuk az egy munkaképes korúra jutó GDP átlagos növekedését, Magyarországon 2,2 százalékot kapunk.

A nemzetközi összevetés feketén-fehéren megmutatja, hogy Magyarország növekedési üteme távol áll a lehetséges maximumtól – vagyis egyszerűen szólva elpazaroljuk a lehetőségeinket (2. ábra). Annak felméréséhez, hogy hozzávetőlegesen mekkora is lehet a

2. ábra: 12 éves átlagos növekedés vs a 25-64 éves korosztályra jutó GDP (2007-2019)

Forrás: Eurostat

lemaradásunk, érdemes valamelyest elvonatkoztatnunk a gazdasági ciklusoktól, vagyis a válságok és konjunktúrák hatásaitól. A következő ábrán a legutóbbi globális ciklus körülbelüli csúcsei (2007 és 2019) közötti (mértni) átlagos növekedési rátát vizsgáljuk meg (a kiinduló szintet az USA-hoz mérve állapítjuk meg).²⁰ A legjobban teljesítő gazdaságok, amelyek 2007-ben nagyjából Magyarország szintjéről indultak, tehát hasonló feltételek mellett vágtak neki a következő évtizednek: Románia, Lengyelország, Litvánia, Dél-Korea és Tajvan. Ezeknek a gazdaságoknak a növekedési teljesítménye alapján elég jól megbecsülhetjük,²¹ hogy hazánknak milyen ütemben *kellett volna* növekednie.

Az eredmény kijózanító: **2007 és 2019 között az egy munkaképes korú lakosra vetített GDP átlagos éves növekedésének 3 százaléknak kellett volna lennie; ezzel szemben a valóság 2,2 százalék volt, vagyis évente átlagosan 0,8 százalékpont volt a lemaradásunk a legjobbakhoz és egyúttal saját elképzelt maximális lehetőségeinkhez képest.** Ezek persze csupán hozzávetőleges számok, de összességében azt mutatják, hogy **a magyar gazdaság a hasonló jövedelmű országok trendvonalához képest a vizsgált időszakban mintegy 30 százalékkal teljesített alul.**

► 3.2. ELLENSZÉLBEN – A KÖVETKEZŐ ÉVTIZEDÜNK

Magyarország tehát jelenleg majdnem pontosan ott található a relatív munkaképes korú lakosságra jutó GDP tekintetében, ahol Litvánia vagy Dél-Korea volt 2007 körül. **Ennek alapján a következő tíz-tizenkét évben nagyon szerencsés esetben körülbelül átlagosan 2,5 és 3 százalék közötti hosszú távú (ciklusokon átívelő) növekedésre számíthatunk.** Ugyanakkor érdemes figyelembe vennünk azt a tényt, hogy ha a ki- és bevándorlás egyenlege nem változik meg drasztikusan, akkor mindeközben a munkaképes korú lakosság mintegy 0,6-0,7 százalékkal fog csökkenni évente. Ebből következően **hazánk GDP-jének átlagos éves növekedési üteme a következő bő egy évtizedben a legjobb forgatókönyv szerint is inkább a fenti becslésnél néhány tized százalékponttal alacsonyabbnak valószínűsíthető.** Természetesen léteznek ennél rosszabb szcenáriók is – ennek belátásához elegendő visszagondolnunk rá, **hogy az elmúlt másfél évtizedben Magyarország teljesítménye átlagosan közel évi 1 százalékponttal maradt el a legjobbakétól.**

Ráadásul **Magyarországnak a növekedés szempontjából potenciálisan „háromszoros ellenszélben”** kell működnie a következő évtizedben: először is a fent említett demográfiai trendek, másodsor a romló nemzetközi környezet, harmadszor pedig a technológia fejlődése (az eddigi növekedési modell tarthatatlansága) miatt. Az „egyre meredekebbé váló pálya” miatt tehát **különösen fontosá válik, hogy az ország kihozza a maximumot a lehetőségeiből.** Még ha ez sikerül is, **a következő évtizedben az átlagosan 2–2,5 százalékos GDP-növekedést már jó teljesítményként könyvelhetnénk el.** Az ennél esetleg gyorsabb növekedéshez nagyon jó világgazdasági környezetre lenne szükségünk, mindenekeelőtt pedig olyan mély belső intézményi átalakításokra, amelyek felszabadítják a magyar gazdaságban rejlő „energiákat”. **A közepes jövedelmi szintű országok körében korábban olykor megfigyelhetők voltak olyan hosszú, akár egy évtizedig is kitartó periódusok, amelyeken belül az éves átlagos növekedés nagyon gyors volt:** Tajvan például 1992 és 2002 között a munkaképes korú lakosságra eső GDP tekintetében átlagosan évi 3,7 százalékkal nőtt, Dél-Korea pedig 1997 és 2007 között 3,5 százalékkal. Ilyen gyors növekedésre azonban további példákat már nemigen találunk az utóbbi évtizedekből.

Mindemellett azt is érdemes figyelembe venni, hogy **növekedésünk a 2008–2012-es válságos időszakból való kilábalás után munkaerő-intenzív volt,** ami azt jelenti, hogy a munkanélküliség csökkenésével és a foglalkoztatási ráta emelkedésével nőtt a munkaerő-felhasználás. A foglalkoztatás növekedése természetesen pozitív jelenség volt. De az egy foglalkoztatottra jutó GDP 2007 és 2019 között összesen csak 8,5 százalékkal nőtt, ami éves szintre vetítve átlagosan 0,7 százalék. Mindez azt jelenti, hogy **az alkalmazott munkaerő arányát tekintve, vagyis mennyiségi szempontból növekedett ugyan, ám mindeközben nem lett sokkal termelékenyebb.** Ez persze nem meglepő, hiszen a foglalkoztatás növekedésekor általában az újonnan munkába álló munkaerő kevésbé képzett és gyakorlott, így kevésbé is termelékeny, mint a tapasztaltabb, már régebb óta aktív munkaerő.

A jövőben nehéz lenne megismételni a foglalkoztatás ilyen mértékű növelését, hiszen az elmúlt évtizedben a magyar állam a legtöbb munkapiaci tartalékot kihasználta.²² Mint láttuk, a következő években maga a munkaképes korú lakosság aránya is csökkenni fog, és nehezen elképzelhető, hogy sikerül még

egyszer számottevő mértékben lejjebb tornászni a munkanélküliséget. A foglalkoztatás növelésének lehet még tere a nők és az idősek foglalkoztatásában, de ez nem lesz elegendő látványosabb eredményekhez – ráadásul az idősek esetében jó eséllyel az általános egészségi állapot javulására is szükség lenne. Elvben a nettóbevándorlás érdemi növekedése is ellensúlyozhatná a munkaképes korú lakosság csökkenését – ez azonban olyan politikai természetű kérdéseket vet fel, amelyek túlmutatnak ennek a tanulmánynak a tárgyán.

Összességében a következő évtizedben a hangsúlynak szükségszerűen a termelékenység növelésére kell kerülnie. A legnagyobb kihívás tehát az lesz, hogy hatékonyabban, termelékenyebben használjuk a meglévő (és már kevésbé bővíthető) erőforrásainkat. A legvalószínűbb forgatókönyv szerint még korábbi teljesítményünk eléréséhez is a munkatermelékenység gyorsabb ütemű növekedésére lesz szükségünk.

Mindez két további kihívással fog párosulni: a nemzetközi gazdasági környezet várható rosszabbodásával és a technológiai fejlődés következményeivel. Ami az elsőt illeti: az elmúlt években a válság nyomán kialakult

alacsony nemzetközi hozamok és az alacsony infláció jellemezte környezet afféle „hátszélként” hatottak a magyar növekedésre. Nehéz megjósolni, hogy ezek a keretfeltételek mennyire lesznek tartósak, ám **ha belátható időn belül magasabb hozamokkal és alacsonyabb kockázati étvággal jellemezhető időszak következik, az nemzetközi szempontból „ellenszélként” fog hatni Magyarországra a 2020-as években, vagyis összességében fékezni fogja a növekedésünket.** Amikor az elvárt hozamok magasabbak, kevesebb beruházás valósul meg, és az államadósság is drágábban finanszírozható, így ugyanakkora költségvetési hiány fenntartásához magasabb adóbevételek és/vagy alacsonyabb nem-kamat-kiadások társulnak.

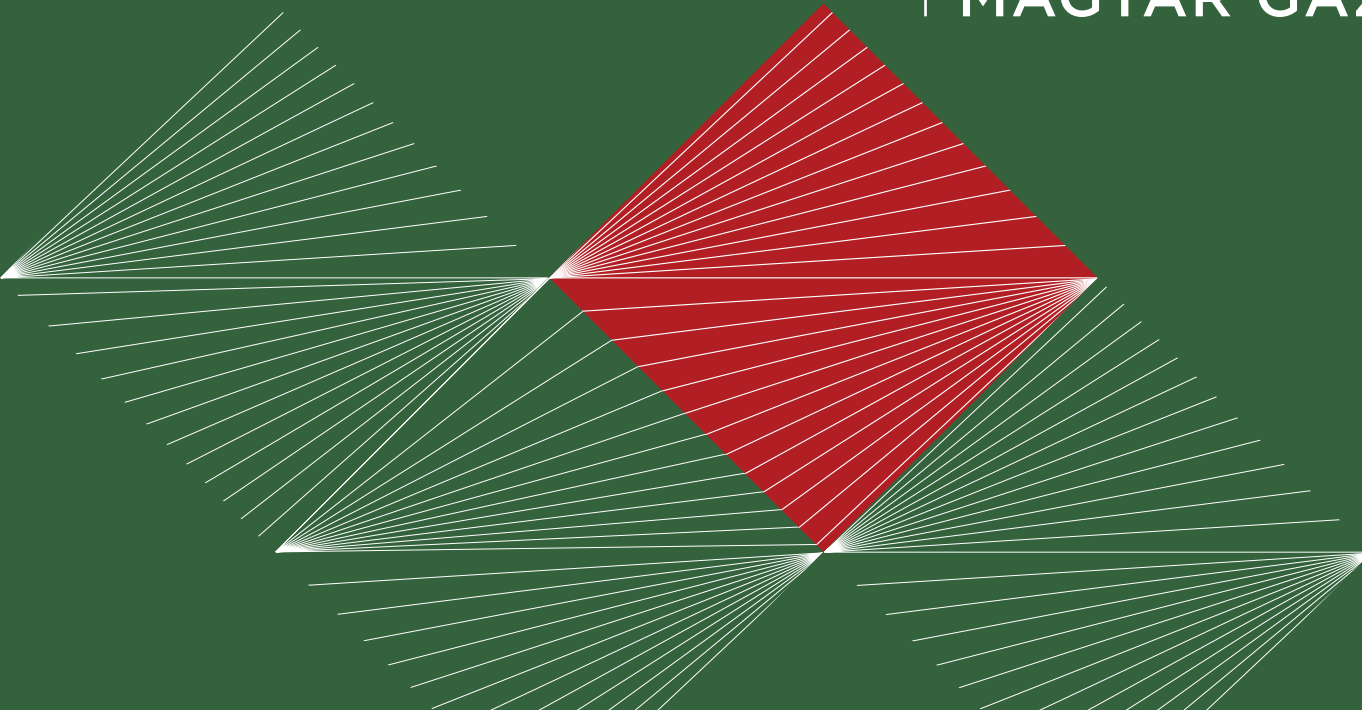
Ennél is fontosabb, hogy **a technológiai fejlődés felgyorsulása** (mesterséges intelligencia, biotechnológia/géntechnológia, megújuló energia, akkumulátorteknológia stb.) a következő évtizedben át fogja alakítani az egyes gazdaságok, cégek és egyének lehetőségeit. A technológiai fejlődés jellegéből adódóan **azok az egyének és szervezetek tudnak majd jobban érvényesülni, akik, illetve amelyek nagy hangsúlyt fektetnek a humán tőkére, az innovációra, tanulási**

■ 3. MAGYARORSZÁG NÖVEKEDÉSI TELJESÍTMÉNYE...

képességre és a rugalmasságra. Egy gyorsan változó világban sokféle specifikus tudás is leértékelődhet. Azok, akik viszonylag könnyen fel tudnak építeni vagy képesek alkalmazni újfajta tudást, illetve rugalmasan alakítják a szervezeteiket vagy munkamódszereiket, valószínűleg jobban tudnak majd profitálni a változásokból. Magyarország szempontjából különösen fontos, hogy a **gyors technológiai fejlődés valószínűleg leértékeli majd az olcsó munkaerőre építő feldolgozóipart mint a növekedés motorját.**

4. NÖVEKEDÉSI
STARTVONAL:
HONNAN INDUL A
MAGYAR GAZDASÁG?

Az állam sokat tehet a növekedés serkentéséért – de legalább ennyit tud ártani neki. Magyarországra évtizedek óta ez utóbbi jellemző: kormányokon átívelő tapasztalat, hogy **a magyar állam ott túlmozgásos, ahol inkább ártani tud, és ott túl passzív, ahol bőven lenne tennivalója.**²³ Mint látni fogjuk, az aktív beavatkozások (az innováció támogatása vagy az emberi erőforrásokba való befektetés) mellett **a politika már azzal is nagy lendületet adhatna a növekedésnek, ha bizonyos dolgokat *nem tenne meg.*** Legalább öt olyan terület ma is jól látható, ahol az állam akár jó szándéka ellenére is visszafogja a gazdaságot, ahelyett, hogy serkentené: **a költségvetési források rossz szerkezete, az elhibázott gazdasági ösztönzők rendszere, a növekedés ellen ható adók, a korrupció magas szintje és az általános makrogazdasági bizonytalanság.**

Az alábbiakban azt tekintjük át, milyen mikro- és makrogazdasági tényezők segíthetik, illetve hátráltathatják a következő évtized hazai növekedését. Ez a helyzetfelmérés teszi lehetővé, hogy a következő fejezetben megalapozott javaslatokat tehessünk arra, miképp használhatnánk ki maximálisan a magyar gazdaságban rejlő lehetőségeket.

► 4.1. ALACSONY HATÉKONYSÁGÚ ÁLLAM

Magyarországon **az állam meglehetősen nagy és egyes területeken kifejezetten aktív; ugyanakkor szolgáltatásainak minősége az EU-n belül inkább a rosszabbak közé tartozik.** Az államok teljesítményét nehéz pontosan „mérni”, de sokféle adatforrásból kirajzolódik valamiféle egységes kép: ez sajnos azt mutatja, hogy **a magyar állam az ország fejlettségéhez képest igen rossz teljesítményt nyújt.**

Az államok „méretét” gyakran szokták úgy mérni, hogy megnézik, mekkora a kiadásuk az ország GDP-jéhez képest. Ez a szám azonban nagyon sokféle képet takarhat: nem mindegy például, hogy a pénzt valamiféle előre meghatározott, kevés mozgásteret adó szabály alapján költik el, vagy a kormánynak nagyobb mozgástere van abban, hogy a saját maga által meghatározott célokat szem előtt tartva mire és hogyan költson (Magyarországon inkább ez utóbbi a jellemző). **A magyar állam ráadásul szabályozóként és tulajdonosként is nagyon aktív:** szektorspecifikus adókat vet ki és esetleg töröl el, megtilt vagy direkt módon ösztönöz bizonyos tevékenységeket (ami

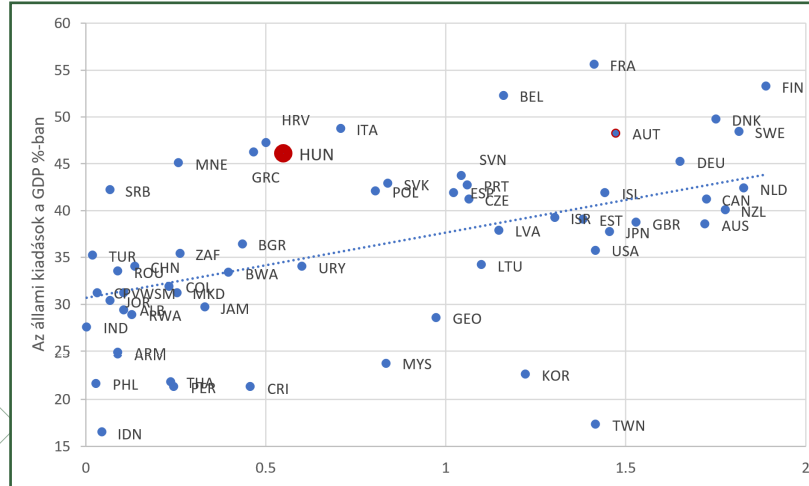
lényegét tekintve az államosítással egyenértékű), vállalatokat vesz és ad el, és a folyamat során sokszor kinyilvánított politikai célokat követ a tekintetben, hogy milyen specifikus eredményeket szeretne elérni.

A gazdagabb országokban tipikusan nagyobb az állam (vagyis a GDP nagyobb hányada folyik át rajta), de általában a „minősége” is jobb. Akkor van gond, ha egy állam megpróbál nagyobb szerepet játszani, mint amire a minősége „predestinálná”. Úgy tűnik, a magyar államra a rendszerváltás óta

folyamatosan ez jellemző: **méretére nézve igen nagy, szerepvállalását tekintve pedig rendkívül aktív – ám a minősége viszonylag alacsony.** Ha csak az EU-s tagországokat tüntetjük fel egy, a GDP-re vetített állami kiadások mértékét és az állam minőségét ábrázoló koordinátarendszerben (3. ábra),²⁴ akkor szembeűnő, hogy Magyarország többek között olyan országokkal együtt „lóg ki” a szokásos összefüggésből, mint Görögország vagy Olaszország, amelyek nem kimondottan a jó gazdasági teljesítményükről ismertek.²⁵

4. NÖVEKEDÉSI STARTVONAL...

3. ábra: Az állam mérete és minősége a Worldwide Governance Indicator alapján (2019)

Forrás: Eurostat

Magyarország számára azt kell kitűznünk célként, hogy a fenti ábrán az EU trendvonalához közelítsen. **Az állam hatékonyságának növelése érdekében egyszerre érdemes jobb minőségű és saját magára kevesebbet költő, vagyis hatékonyabb államot létrehozni.** Olyat, amely a piaci mechanizmusok politikai szempontú kiváltása és gazdasági ügyek mikromenedzselése (konkrét piaci szereplők célzott támogatása vagy gazdasági-adózási különalkuk megkötése) helyett jól működő, minőségi szolgáltatásokat nyújtó közigazgatást és kiszámítható, növekedésbarát vállalkozói környezetet működtet.²⁶

► 4.2. A NÖVEKEDÉST FÉKEZŐ KÖLTSÉGVETÉSI SZERKEZET

Hogy számszerűsíteni tudjuk a növekedés dinamizálása szempontjából szükséges változásoknak legalább a nagyságrendjét, képezzünk három összehasonlítási csoportot! Az egyiket alkossák **a visegrádi országok Magyarországon kívüli tagjai: Csehország, Lengyelország és Szlovákia (V3).** A másodikát nevezzük „Alpokalja csoportnak” – ezt **a gazdag régiós országok alkotják, amelyeket viszonylag magas állami költségek jellemeznek: Ausztria és Szlovénia (A2).** Ebben a két országban az állami költségek átlagos GDP-arányos szintje megfelel a magyarországinak, az állam „minősége” azonban jobb. **A harmadik csoport a takarékos államú balti országokból áll: Lettországból, Litvániából és Észtországból (B3).** Ez utóbbi csoportban GDP-arányosan csak 37 százalékot költ az állam,²⁷ ami 10 százalékponttal alacsonyabb, mint Magyarországon; ugyanakkor ebben a csoportban a minőségi mutatók és a növekedési teljesítmény egyaránt jobbak, mint Magyarországon (korábban már említettük, hogy Észtország oktatási és e-kormányzási teljesítménye világviszonylatban is kiemelkedő).

Ezek után megvizsgálhatjuk, hogy a költségvetés összetétele ezekben a csoportokban mennyiben tér el a magyarországi számoktól, legalábbis ami a nagy kiadási kategóriákat illeti. Az alábbi táblázat és a 4-5. ábrák ezt mutatják be.

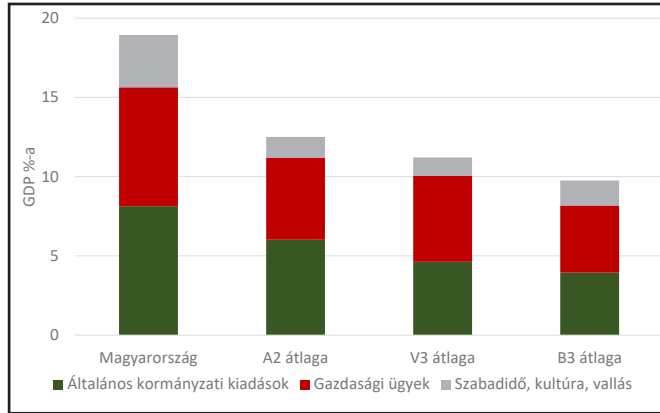
Látható, hogy a referenciaországokhoz képest **Magyarországon az állam GDP-arányosan összességében sokkal többet költ az általános kormányzati kiadásokra, gazdasági ügyekre és a**

1. táblázat: Állami kiadások nagyobb kiadási csoportok szerint; 2016-2018 átlaga, a GDP százaléka (V3 = CZ, PL, SK, A2 = AT, SI, B3 = EE, LV, LT)

	Általános kormányzati kiadások	Védelem	Közzrend és közbiztonság	Gazdasági ügyek	Környezetvédelem	Lakhatás és közüzemi szolgáltatások	Egészség	Szabadság, kultúra, vallás	Oktatás	Szociális védelem	Összesen (állami kiadások)
Magyarország és V3 átlaga közötti különbség	3,5	-0,2	0,2	2,1	-0,2	0,1	-1,8	2,1	0,6	-0,5	6,0
Magyarország és A2 átlaga közötti különbség	2,1	0,2	0,8	2,3	0,0	0,3	-2,7	2,0	-0,1	-5,1	0,0
Magyarország és B3 átlaga közötti különbség	4,2	-0,9	0,4	3,3	-0,1	0,1	-0,1	1,7	-0,3	1,7	10,0
V3 átlaga	4,6	1,1	2,1	5,4	0,7	0,6	6,5	1,2	4,4	14,4	41,0
A2 átlaga	6,0	0,8	1,5	5,2	0,5	0,4	7,4	1,3	5,2	18,9	47,0
B3 átlaga	3,9	1,8	1,9	4,2	0,5	0,6	4,9	1,6	5,4	12,1	37,0
Magyarország	8,1	0,9	2,3	7,5	0,4	0,7	4,7	3,3	5,1	13,8	47,0
Ausztria	6,1	0,6	1,4	5,8	0,4	0,3	8,2	1,2	4,8	20,6	49,4
Szlovénia	5,9	0,9	1,6	4,6	0,5	0,4	6,6	1,4	5,5	17,2	44,6
Csehország	4,3	0,8	1,8	5,9	0,8	0,7	7,5	1,4	4,4	12,1	39,7
Lengyelország	4,5	1,6	2,1	4,7	0,4	0,6	4,7	1,2	5,0	16,4	41,3
Szlovákia	5,0	1,0	2,3	5,6	0,8	0,5	7,3	0,9	3,9	14,6	42,0
Észtország	3,9	2,1	1,9	4,3	0,7	0,3	5,1	2,1	5,9	13,0	39,3
Lettország	4,1	1,8	2,2	5,3	0,5	1,0	3,7	1,6	5,7	11,8	37,8
Litvánia	3,8	1,6	1,5	3,1	0,4	0,4	5,8	1,1	4,6	11,5	33,8

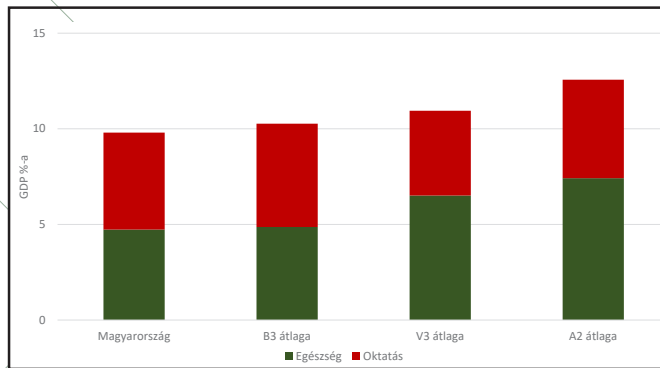
Forrás: Eurostat²⁸

4. ábra: A kormányzati kiadások néhány csoportja a GDP százalékában (2016–2018 átlaga)

Forrás: Eurostat

5. ábra: Egészségügyi és oktatási kiadások a GDP százalékában (2016–2018 átlaga)

Forrás: Eurostat

4. NÖVEKEDÉSI STARTVONAL...

szabadidő, a kultúra, a vallás területeire. Ugyanakkor összességében jóval kevesebbet fordít például egészségügyre és oktatásra, főleg a legjobban teljesítő országokkal összevetve (egészségügy: Szlovénia, oktatás: Észtország). Az egészségügyi és oktatási ráfordítások tekintetében egyedül a balti államok átlaga áll közel a magyarországihoz; itt azonban érdemes figyelembe venni, hogy ezekben az országokban az állami kiadások átlagosan 10 százalékponttal alacsonyabbak.

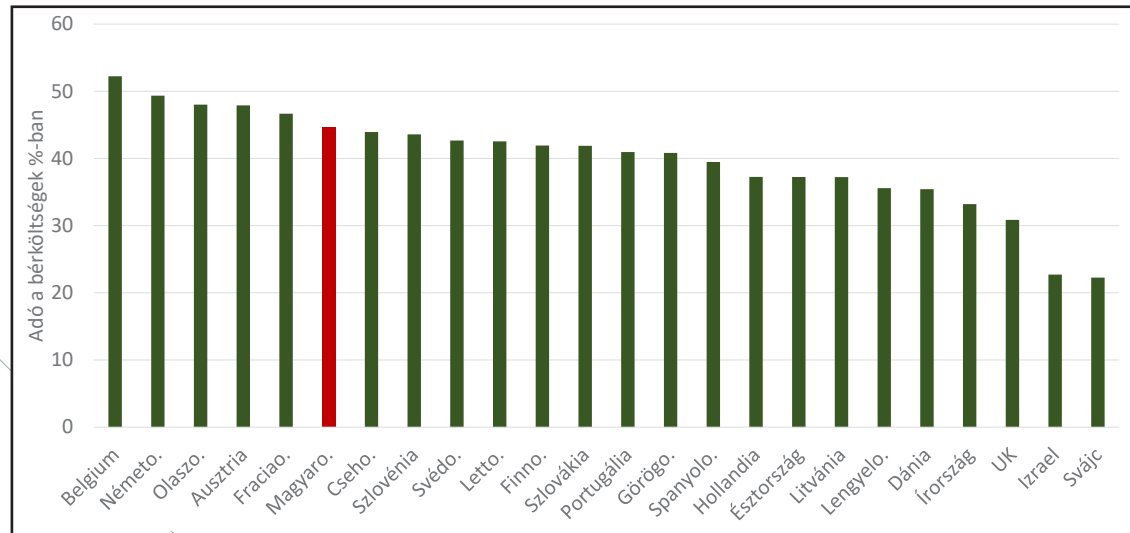
Egy kormányzat kiadási szerkezetét persze lehetetlen a politikai szempontoktól, mindenekelőtt a választói elvárásoktól és megerősítésektől függetlenül vizsgálni. Tisztán gazdasági szempontból nézve azonban **a költségek átcsoportosítása az első csoporttól (vagyis az általános kormányzati kiadásoktól, a gazdasági ügyektől, a szabadidőtől, a kultúrától és a vallástól) a második (vagyis az egészségügy és az oktatás) felé jó eséllyel magasabb GDP-t eredményezne.** Természetesen önmagában a nagyobb pénzügyi ráfordítás nem garancia a jobb eredményekre – vagyis mindezt mélyebb reformokkal kell összekötni, amelyeknek köszönhetően a magasabb ráfordításokat hatékonyabban lehetne elkölteni.

► 4.3. MAGAS MUNKABÉRTERHEK ÉS A KIVÉTELEK RENGETEGE

Az utóbbi években Magyarországon **a bérekre eső adóterhek csökkentek, de még mindig viszonylag magasnak számítanak.** Az adók azt fejezi ki, hogy az összes vállalati bérköltségből mennyit kell adóként

befizetni az alkalmazónak vagy az alkalmazottnak az átlagbér szintjén – ez hazánkban 2019-ben még mindig a hatodik legmagasabb volt az OECD-n belül, az alacsony személyijövedelemadó-szint ellenére is (lásd a 6. ábrát). Ráadásul ha az alacsonyabb béreket vizsgáljuk, Magyarország még ennél is több országot „előz meg”.

6. ábra: A bérek adóéke (2019, százalék)

Forrás: OECD²⁹

Az adórendszernek ezen kívül vannak olyan elemei, mint például a pénzáttulásra kirótt adó, amelyeket a forgalomra vetnek ki, épp ezért nem hatékonyak. Az adórendszerre jellemző még **a gyakori és kiszámíthatatlan változás (például a lakásáfa), valamint a burjánzó kivételek** – a kezdetben egyszerű szja rendszerét például egyre inkább kezdik átszőni a kivételek az életkor és a gyerekszám alapján.

► 4.4. KORRUPCIÓ: A NÖVEKEDÉST SÚJTÓ EXTRA ADÓ

A korrupció nem csupán morális kérdés: a gazdasági növekedésre is súlyos teherként nehezedik. Rossz ösztönzőként torzítja a piac működését és a vállalatok alkalmazkodási stratégiáit, a termelékenység növelése vagy az innováció helyett a normaszegést és a politikai függést jutalmazza, továbbá csökkenti a rendelkezésre álló források becsatornázásának hatékonyságát. Nem véletlen, hogy **a kutatók szoros összefüggést állapítottak meg a korrupció érzékelt szintje és a gazdaság rossz teljesítménye között.**³⁰

Magyarországon a korrupció magasabb szintű, mint általában a fejlett és sikeres gazdaságokban.³¹

Ebben nem kell csak a megérzéseinkre vagy kérdőívekre támaszkodni; a korrupció nehezen, de azért mérhető például a közbeszerzésekben.³² Ugyanakkor a magyar tapasztalatok is igazolják, hogy e téren van helye a cselekvésnek: **az adóelkerülés például az utóbbi években csökkent,** többek között a hatékonyabb ellenőrzésnek köszönhetően (a NAV-hoz bekötött pénztárgépek és beérkező számlák stb.). Ráadásul ezen a téren még további javulás is várható az új

technológiai vívmányok, például a tanuló algoritmusok alkalmazásával.

A közbeszerzések korrupciója eleve egyfajta, a gazdaságot terhelő adónak tekinthető; a hatása azonban még ennél is károsabb, amennyiben **a költségek növelése mellett még torzítja is az állami költségek szerkezetét** (olyan területek felé, ahol könnyebben megvalósítható a korrupció). Egy ország korrupciós működését jó eséllyel nem lehet egyik napról a másikra felszámolni, és ez is olyan terület, ahol csak részletesen kidolgozott programnak lehet esélye hosszú távon változtatni. **Az ösztönzők átalakításával egyes területeken mégis látványos javulást lehet elérni** – erre volt példa az áfafizetési fegyelem javulása is. Az alábbiakban olyan javaslatokat is megfogalmazunk majd, amelyek ösztönzik a kisebb korrupció felé való elmozdulást, igaz, politikai szándék híján, önmagukban még nem fogják felszámolni a korrupciót. A sikeres országok története is ezt igazolja – a korrupció radikális visszaszorításának egyetlen kemény előfeltétele van: a következetes politikai akarat. Ennek pedig az az alapja, ha a politikai döntéshozók felismerik, a közélet és a gazdaság tisztasága végső soron az ő érdekük is.³³

► 4.5. BIZONYTALAN PÉNZÜGYEK

A növekedés egyik visszahúzó tényezője Magyarországon a makrogazdasági bizonytalanság. A 2008–2012-es válságot különösen nehézé tette az ország nagy állami és magáneladósodottsága (illetve devizakitettsége). Azóta a költségvetési hiányok (a 2020-as évtől mint rendkívüli időszaktól eltekintve) mérsékeltebbek voltak, azonban **a csökkenő nemzetközi kamatkörnyezet ellenére sem sikerült drasztikusan csökkenteni az állami eladósodottságot (igaz, a devizakitetség ugyanakkor látványosan javult)**. A magyar költségvetési politika eltérése a környező országokétól különösen szembetűnő volt a fellendülés utolsó éveiben, 2017 és 2019 között. Ezen időszak alatt sok ország egyenesen költségvetési többletet vagy nagyon kis hiányt és csökkenő adósságrátákat ért el, míg Magyarországon a költségvetési hiány a viszonylag gyors növekedés és alacsony munkanélküliség ellenére is nagyjából ugyanakkora maradt. Mindeközben jelentősen nőtt az MNB hitelezte bankszektor által vezérelt vállalati eladósodás – ez nem állami adósság, de hosszabb távon növeli annak kockázatát, hogy az állam veszteséget szenved el közvetlenül vagy bankkonszolidációkon keresztül, vagy esetleg kénytelen elinflálni az adósságot.

Ráadásul a bankrendszer egyre inkább az állami források továbbadására specializálódik.

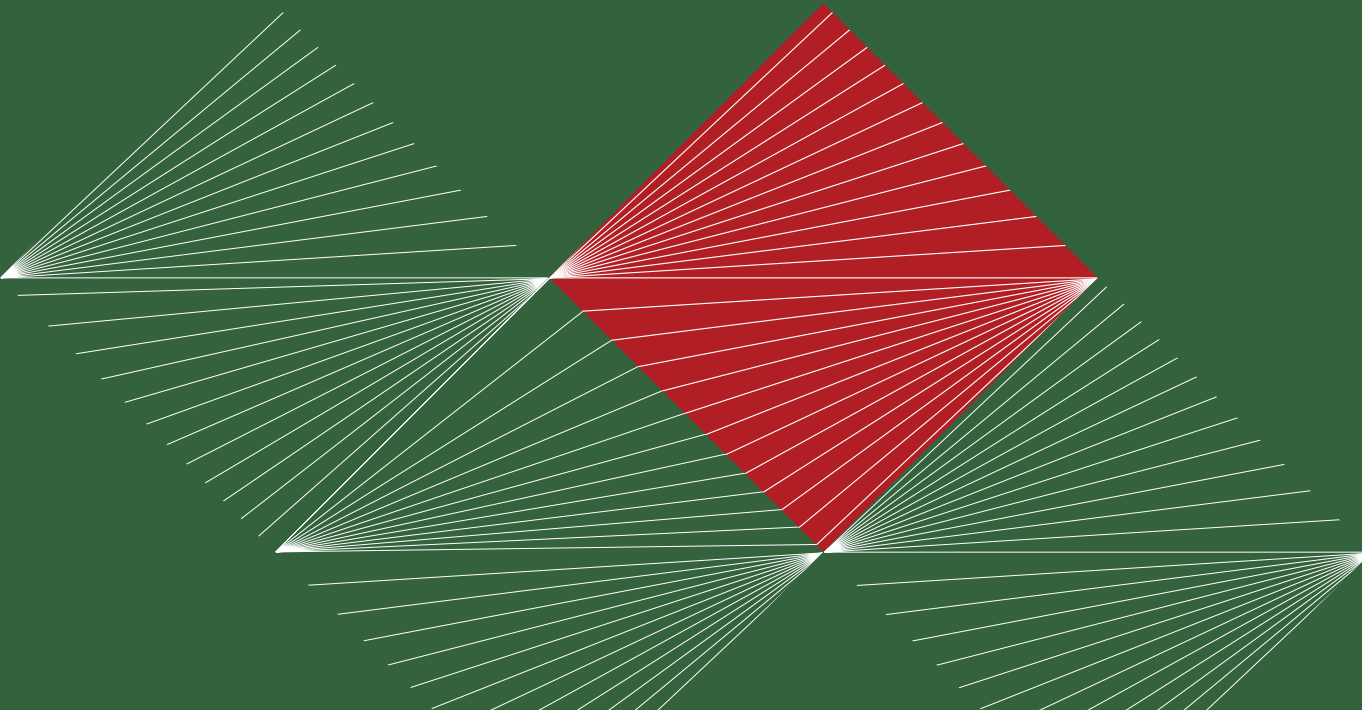
Hosszabb távon **az árfolyam leértékelődő, de nehezen kiszámítható pályán mozog, az infláció pedig magasabb a sikeres országok átlagánál.** Ez természetesen mutathat valamiféle (intézményi és/vagy választói) preferenciát is, de ettől még ugyanúgy gátja a magasabb jövedelem kialakulásának, mivel növeli a bizonytalanságot. Az infláció miatt a reáleszközök, mint például az ingatlanok idővel nominálisan drágábbak lesznek, a lakosság pedig hajlamos lesz a minél nagyobb hitelfelvételre, hiszen a hitelek reálterhe idővel csökken. Alacsonyabb infláció esetén ez a hatás kevésbé érvényesülne.

Az állami finanszírozásban érdekes kettős piac figyelhető meg: az állam a lakosságtól viszonylag nagy hozamokkal vesz fel hitelt, ebből a lehetőségből azonban kizárja a vállalati szektort és a külföldi befektetőket. A jegybank ugyanakkor sokszor biztosít olyan finanszírozást a vállalati szektornak, amely sokkal alacsonyabb hozamú, mint a lakosság számára elérhető állampapírhozamok. **Az MNB és az állam együtt így afféle fordított bankként működik, amely drágán**

gyűjt forrásokat és olcsón helyezi ki azokat. Elvileg tehát arbitrázslehetőség áll fenn (vagyis az emberek úgy tehetnek szert kockázatmentes profitra, hogy hasonló pénzügyi eszközöket különböző árfolyamú piacokon vásárolnak, majd értékesítenek tovább) – ezt a törvény tiltja, de hosszabb távon fennáll az esélye annak, hogy a két rendszer között átszivárognak pénzek és folyamatosan mintegy fiskális veszteség keletkezzék. **Ez a felállás torz ösztönzőket is jelent a magánszektorban:** a magánmegtakarításainkat érdemesebb lehet kölcsönadni az államnak, mint a saját cégünkbe fektetni, hiszen erre megfelelőbb forrást jelent az állami hitel.

Többek között a fenti tényezőkből kifolyólag (és a tulajdonjogok, az adózás, a szabályozás stb. körüli bizonytalanságok vagy a korrupció magas szintje miatt) **a finanszírozáskor felmerülő prémiumok mind az államadósság, mind a magánszektor esetében magasabbak, mint a környező országokban.** A nagyobb elvárt hozam (kockázati prémiumok) a növekedésre ható fékként működnek, különösen azokban az időszakokban, amikor a legfontosabb a finanszírozás elérhetősége és ára – vagyis válság esetén.

5. AZ EGYENSÚLY INTÉZET
JAVASLATAI: LEGYÜNK
EGYSZERRE TANKÖNYVSZE-
RŰEK ÉS KÍSÉRLETEZŐK!

Egy versenyképesebb, nagyobb jólétet elérő Magyarországhoz sok és nem feltétlenül látványos lépésen keresztül vezet az út. Az alábbiakban felvázolt javaslatok nem részletesen kidolgozott gazdaságpolitikai tervet alkotnak – egy ilyen túl is mutatna a jelen tanulmány keretein, hiszen a növekedésnek nem létezik biztos, bárhol automatikusan alkalmazható receptje. Ehelyett **olyan változtatási irányokra és lehetséges eszközökre hozunk példákat, amelyek (és amelyekhez hasonlók) a tapasztalatok alapján képesek lehetnek elindítani Magyarországot azon az úton, amelyen elérheti növekedési maximumát.** Ma senki sem tudhatja, hogy milyen lesz a jövő gazdaságának szerkezete vagy hogy konkrétan mi lesz a holnap növekedésének fő motorja. Az azonban ma is jól látszik, hogy bármilyen reális jövőkép esetén mi tehet alkalmassá bennünket arra, hogy felkészüljünk erre a bizonytalanságra.

A gazdaságpolitika általános újragondolása révén hazánknak esélye nyílna rá, hogy kiküzdje magát a legszegényebb uniós országok csoportjából. Az előző fejezetekben bemutatott problémákra és a világban ma tapasztalható trendekre reagálva **a következő nagyobb intézkedéscsoportok nagy valószínűséggel jelentősen gyorsítanák a gazdasági növekedést.**

► 5.1. TISZTESSÉGESEN SZOLGÁLTATÓ DIGITÁLIS ÁLLAM

Egy, a vállalatokkal és a lakossággal szemben is tisztességesen működő, **szolgáltató állam specifikus gazdasági eredmények meghatározása és erőtetése helyett a növekedésnek kedvező általános feltételeket alakít ki.** Ennek néhány fontos lépése:

5.1.1. PAPÍR NÉLKÜLI, DIGITÁLIS ÁLLAMOT 2030-RA!

A digitális állam gyakorlatilag minden fejlett államban kiemelt hosszú távú célkitűzés.³⁴ Észtország példája bizonyítja, hogy a digitális állam kialakítására nagyjából Magyarország jelenlegi egy főre jutó GDP-je mellett is van lehetőség (Észtország ezt a folyamatot már több mint tíz éve elkezdte).³⁵

A digitális államnak számos előnye van: **többek között időt, fáradságot, bizonytalanságot takarít meg, és nagyban csökkenti a gazdaság működésénél a „súrlódást”.** Az állam hatékonyságának pontos mérését is megkönnyíti, ha nyomon követhető és rendszerezett formában vizsgálható, hogy ugyanazokat az engedélyeket melyik hivatal vagy akár melyik hivatalnok

mennyi idő alatt adja ki. **Az adózási, munkaügyi, egészségügyi, mobilitási stb. adatokat ma már könnyedén össze lehet kötni egymással – már ha nem irattartókban gyűlnek a szekrények mélyén.** A digitális állam forradalmian jobb szolgáltatásokat tesz lehetővé, ha élünk a lehetőségeivel – és persze ha a plusz információs kapacitást az állam nagyobb állampolgári ellenőrzése kíséri (mindenekelőtt az, hogy részleteiben követhető, hogy a hatóságok mire használják fel az adatainkat). Ezért az állam digitalizációja elengedhetetlen egy versenyképes gazdaság működtetéséhez.

Könnyebbé tenné az életet és a **tiszta Magyarország megteremtése szempontjából** is fontos szimbolikus üzenetet hordozna az ügyek papíralapú intézésének felszámolása. **2030-ra ezért meg kell szüntetni a papír használatát az ügyintézés során** – legyen szó akár a közigazgatásról, akár a magánszemélyek vagy cégek egymás közötti hivatalos adminisztratív műveleteiről.

5.1.2. AZ ÁLLAM AZONNAL UTALJA VISSZA AZ ÁFÁT!

A jól működő országokban az állam szolgáltatói, nem pedig uralkodói szemlélettel viszonyul a

magánszektorhoz, a feladatait pedig hatékonyan látja el. Teljességgel visszás helyzet például, hogy a gazdaság leginkább hitelképes szereplője (a magyar állam) alapesetben több mint két hónapig finanszíroztatja magát az áfavisszatérítések esetén a sokszor csak korlátozott finanszírozáshoz hozzáférő vállalatokkal. Az adóhatóságnak néhány nap alatt el kell tudnia dönteni, hogy vizsgálni akarja-e az adott visszautalást, ha pedig nem, akkor **legalább a megbízható minősítésű adózóknak³⁶ azonnal vissza kellene utalnia az áfát. Ez hatásában óriási méretű élénkítő hitelprogrammal lenne egyenértékű**, amelyet ráadásul nem költségvetési forrásból, hanem a cégek a saját forrásaiból lehetne finanszírozni.

5.1.3. MEG KELL REFORMÁLNI A CSÓDTÖRVÉNYT!

Manapság a csődeljárások és felszámolási folyamatok sokszor évekig vagy akár egy évtizedig is elhúzódnak, és nem is transzparenssek, ami gátolja, hogy a jogos tulajdonosok hozzájussanak a követeléseikhez. Az állam már jelenleg is állami felszámoló cég igénybevételét írja elő néhány „kiemelten fontos” esetben, ami arra utal, hogy „nem kiemelt” esetben a folyamat nem jól

működik. **Magyarországon a felszámolási folyamat a Világbank szerint átlagosan 2 évig tart, és a hitelezők csak a pénzüik 44 százalékához jutnak hozzá.** Ezzel szemben például Szlovéniában ugyanezek az értékek 0,8 év és 90 százalék.³⁷ A piacgazdaság jó működéséhez szükséges a tulajdon biztonsága, amely sérül a rosszul működő csődeljárásokkal – ezért régóta esedékes lenne a terület átfogó reformja. Ennek fő célja – a szlovén csődeljárás reformjának mintájára – egy gyorsabb, de transzparenssebb folyamat lenne, amelynek során a befektetők szélesebb köre vehetne részt az eszközök aukciójában és több lehetőség lenne arra, hogy a társaságot működő cékként lehessen tovább vinni.

5.1.4. ÁTLÁTSZÓ ÁLLAM, ÁTLÁTSZÓ VÁLLALATOK: KÖTELEZŐ NEMZETI SZERZŐDÉSTÁRAT!

A modern, hatékonyan szolgáltató állam átláthatóan és számon kérhetően működik. A pénzmosás, az adóelkerülés elleni küzdelem részeként más fejlett országokhoz hasonlóan Magyarországon is történtek ígéretes lépések a vállalati transzparencia irányában – például az állammal szerződő cégek esetében a végső természetes személy tulajdonosok kilétének

elvileg megismerhetőnek kell lennie. Ezt a trendet folytatva az állam meghatározott értékhatár felett csak azoknak a tulajdonátruházási és opciós szerződéseknek a betartatását vállalja, amelyeket a szerződő felek a tudomására és nyilvánosságra hoztak azáltal, hogy feltöltötték a **Nemzeti Szerződéstárba (a magánszerződéseket is ideértve)!** Ily módon a (potenciális) kontrolláló tulajdonos mindig ismert mindenki számára, vagyis „mindenki nyílt lapokkal játszik”.

Az állami szektor transzparenciája kiemelten fontos a korrupció elkerülése és a hatékonyság kikényszerítése szempontjából. Ezért **az összes, a nemzetbiztonságot közvetlenül nem érintő állami szerződésnek és számlafizetésnek nyilvánosnak kell lennie.** Itt a kivételek nem érinthetik a pénzügyi részleteket, és ugyanúgy bíróság előtt megvédendők (ehhez hasonló, az információs szabadságot kiterjesztő szabályok már sok fejlett országban léteznek).

► 5.2. OKOS PÉNZÜGYEK

A magyarországi gazdasági növekedést a helyes költségvetési szerkezet, a megfelelő árfolyampolitika és a növekedésbarát adórendszer is segítheti. Az alábbiakban ezekkel a területekkel kapcsolatban teszünk javaslatokat.

5.2.1. KÉSZPÉNZMENTES GAZDASÁGOT!

Jelenleg a Magyarországon forgalomban lévő készpénz mennyisége lakosonként 750 ezer forint,³⁸ az összes fizetési tranzakciónak pedig még mindig több mint kétharmada történik készpénzben.³⁹ Ez rendkívül magas arány, miközben a fejlett világ hosszú távon a készpénzmentes gazdaság felé halad. Bár ehhez még számos nehézséget kell leküzdeni, több mint valószínű, hogy a világ sikeresebb államai a következő évtizedek során fokozatosan teljesen meg fognak szabadulni a papír- és fémpénzektől, és a fizetések egy idő után kizárólag elektronikus úton fognak zajlani. Mivel a készpénzhasználat általában nehezen nyomon követhető, elválaszthatatlan a feketegazdaságtól és az adóelkerüléstől – vagyis tipikusan olyan terület, amelyet a „rossz”, tehát a visszaszorítandó, vagyis megadóztatandó jelenségek

közé sorolhatunk. A készpénzmentes gazdaság felé vezető út felgyorsítása érdekében tűzzük ki célul, hogy **2030-ra Magyarországon a fizetési tranzakcióknak már csak egyharmada történjék készpénzzel – vagyis feleannyi, mint ma.**⁴⁰

Ennek érdekében először is ösztönözni kell a magyarokat a – lehetőleg egyre inkább online – bankolásra. Ebben a folyamatban fontos szimbolikus lépés lehet a **lakossági számlavezetés terheinek csökkentése**: az évente több mint 200 milliárd forintos állami bevételt hozó **pénzügyi tranzakciós illeték eltörlése** (lásd alább) például bőven felszabadítana annyi forrást a szolgáltatóknál, hogy a jellemzően néhány száz forintos havi számlavezetési díjat egységesen eltöröljék, a kártyadíjakat pedig érezhetően mérsékeljék – miközben a készpénz visszaszorulásának értelemszerűen a pénzügyi szolgáltatók is a nyertesek közé tartoznának. **Az online fizetési tranzakciók terheinek csökkentése mellett a készpénzfelvételt és -befizetést – a vállalatok és a lakosság esetén egyaránt – meghatározott értékhatár felett a jelenleginél nagyobb illetékkel kell terhelni.**

Az értékhatárra azért van szükség, mert a készpénzmentes átállás egyik fő nehézsége éppen az, hogy – egyebek mellett a bankolás és a digitális

kompetenciák alacsonyabb szintje miatt – **az átlagnál jelentősebb a készpénzhasználat a legalacsonyabb jövedelműek, az alacsonyabb képzettségűek és az idősek körében.** Így a készpénzhasználat átgondolatlan visszaszorításának rövid távon épp ők lehetnek a legnagyobb vesztesei. Ennek elkerülése érdekében a következő évtizedben prioritásnak kell lennie, hogy a digitális bankolás a leghátrányosabb helyzetű polgárok számára is könnyedén igénybe vehető és magától értetődően kezelhető szolgáltatássá váljék. **2030-ra meg kell teremteni a feltételeit annak, hogy az állam a nyugdíjakat és minden szociális transfert digitálisan utalhasson el az embereknek, illetve hogy a kereskedelem és a szolgáltatás minden területén legyen lehetőség a digitális fizetésre.** A készpénzhasználat visszaszorítása, majd kivezetése **drasztikusan csökkentené az adócsalás lehetőségét és a korrupció kockázatát, így jelentősen fehéritené a gazdaságot és növelné a költségvetési bevételeket.**

Mindezek mellett ingatlan vagy egyéb nagy értékű jószág vásárláskor **készpénzfizetés esetén legyen kötelező igazolni a források eredetét az adóhatóság felé!** Ha ez nem történik meg, az eladó is büntethetővé válik, az állami szervek pedig nem regisztrálják a tranzakciót.

5.2.2. KÖVESSÜK AZ ERŐS FORINT POLITIKÁJÁT!

Az utóbbi években kezd divatossá válni az a gondolat, hogy a költségvetési deficitek, az államadósság és az infláció „nem számítanak”. Ez a legfejlettebb országokra nézve is megkérdőjelezhető, de Magyarország szempontjából különösen: az a tapasztalat, hogy **például finanszírozási költségek (kötvényhozamok stb.) szempontjából a piacokon egyértelműen számít az államadósság és az infláció szintje** – Csehország például nálunk jóval olcsóbban tudja finanszírozni magát.

Magyarországnak ezért és a nagyobb kiszámíthatóság miatt is jobban megérné, ha **az „erős forint” politikáját követné.** Sokat lehet persze vitatkozni arról, hogy a forint mihez képest és mennyire legyen erős: a trendszerű leértékelődés helyett az „erős forint” politikája nominálisan stabil vagy felértékelődő pályát is jelenthet. A mi szempontunkból **a stratégiaváltás a lényeg: a forint folyamatos leértékelő pályájával való szakítás.** Ez azt jelenti, hogy az esetleges reálfelértékelődést az árfolyam nominális felértékelődése hozná el, ugyanúgy, ahogy szükség esetén a reálfelértékelődés is a forint nominális leértékelődésén keresztül történik – a kettő

pedig a gazdasági ciklusok szakaszaihoz igazodva váltakozna.

Jelenleg a forint válság idején leértékelődik, ami ilyenkor kívánatos, hiszen ez élénkíti a külföldi keresletet az olcsóbb magyar áruk iránt, ráadásul a gazdaság fő motorját jelentő EU-s források is nagyobb összeget jelentenek forintban. **A magyar jegybank azonban akkor is igyekszik elkerülni a forint felértékelődését, amikor a gazdaság épp nagyon pörög, és emiatt a forint a gazdaság ciklikusságától (a növekedési és recessziós szakaszok váltakozásától) függetlenül folyamatos leértékelődési pályán van.** Adott pillanatban valóban úgy tűnhet, hogy a gyengébb forint általában jót tesz a magyar gazdaságnak, hiszen élénkíti az exportot (mivel az itthon azonos forintáron előállított áru kevesebbe fog kerülni euróban). Ez az egyszerű pénzügyi „trükk” rövid távon kétségkívül hozhat – egyre korlátozottabb⁴¹ – eredményeket, **hosszú távon azonban a gyengülő forint beépül a várakozásokba, és nem valószínű, hogy bármit is élénkítene, miközben számottevően növeli a bizonytalanságot, ami rombolja a piac bizalmát, és megdrágítja az állam finanszírozását, ráadásul épp a kisebb, hazai tulajdonú cégek nemzetközi versenyképességét gyengíti.** (Nem beszélve arról, hogy

a megdrágult importárakon és a lenyomott béreken keresztül a cechet végső soron a hazai fogyasztók fizetik meg, miközben a gyenge forint a jelentős importigényű hazai beruházásokat is visszafogja.) A gazdasági ciklusok növekedési szakaszában a forint felértékelődése így a hosszú távú tartalékképzés eszköze.

Mindezzel kapcsolatban persze **szükségszerűen felmerül az euró mielőbbi bevezetésének lehetősége** mint a gordiuszi csomó átvágásának kézenfekvő eszköze. Ez a problémakör azonban jóval túlmutat a gazdasági-pénzügyi szempontokon: mindenekelőtt számos politikai, ideológiai, sőt érzelmi szempontot felvet, amelyek a tisztán makrogazdasági szempontokon túlmenően meghatározzák a kérdésre adható választ. Ráadásul **a tapasztalat azt mutatja, hogy megfelelő gazdaságpolitika mellett a stabil makrogazdasági környezet „saját” valutával is elérhető** – jó példa erre Csehország vagy Svédország. *(Az Egyensúly Intézet a jövőben külön szakpolitikai anyagban fog foglalkozni az euró bevezetésének kérdésével.)*

Az államadósság alacsonyabb szintje nemcsak olcsóbb finanszírozást jelent, hanem azt is, hogy a költségvetési deficit válság esetén (mint például

most) nagyobb gond nélkül emelhető (ezt hívjuk *anticiklikus költségvetési politikának*: fellendülés idején tartalékokat halmozunk fel, hogy válság idején aztán kényszerű és a recessziót elmélyítő megszorítások helyett többet költhessünk). Ez stabilizálja a gazdaságot – és amint azt fentebb láttuk, a stabilabb piaci környezet a növekedésnek is kedvez. Csehország például 2019-ben még költségvetési többletet produkált, így 2020 válságos évében sokkal nagyobb mértékben növelhette a költségvetési hiányát, mint Magyarország, amely eleve deficitből és magasabb államadósságszintről indult. **A közgazdaságtan megerősíti a példázatot: a gondos gazda a hét bő esztendőben tartalékot épít.**

► 5.3. NÖVEKEDÉSBARÁT ADÓK: A „ROSSZ DOLGOKAT” ADÓZTASSUK A „JÓ DOLGOK” HELYETT!

Magyarországon ma sok esetben a „jó dolgokon” magas az adó, míg a „rossz”, vagyis káros tevékenységeken alacsony. A költségvetési egyensúly figyelembevételével is létrehozható olyan **növekedésbarát adórendszer**, amelyben az adózást azon területek felé toljuk el, amelyeket szeretnénk visszaszorítani vagy megszüntetni (szén-dioxid-kibocsátás, készpénzforgalom stb.), az adókat pedig ott csökkentjük, ahol „értéket” teremtünk (bérek, befektetések/újra befektetett vállalati nyereség).

5.3.1. CSÖKKENTSÜK A MUNKAVÁLLALÁS ADÓJÁT!

Az átlagbér adóékét az OECD-országok átlagára, 36 százalékra kell csökkenteni. A bérere kifizetett vállalati kiadásokból átlagbér szintjén (sőt a progresszivitás hiánya miatt az alatt is) az adóelvonás 44,6 százalék, míg az OECD-átlag (egyedülálló kereső esetén) 36 százalék az átlagbérekre. Magyarország esetében kevés olyan indokot lehetne felhozni, hogy az átlagbéreknél (és különösen az átlagbérek alatt) a többi fejlett országnál

magasabb legyen a bérek adóztatása – különösen úgy, hogy a **bérekre rakódó magas adóteher a foglalkoztatás bővülését is fékezi.**

5.3.2. TÖRÖLJÜK EL A TRANZAKCIÓS ILLETÉKET!

A „jó” tevékenységek adóterhének csökkentésével párhuzamosan **olyan tevékenységek esetében érdemes adót növelni, illetve bevezetni, amelyek „rosszak” – vagyis amelyek társadalmi, környezeti károkkal járnak, illetve amelyeket magától értetődően szeretnénk visszaszorítani.** Az adók zömét még így is olyan tevékenységekre kell kivetni, amelyek „jó” – vagyis nem szeretnénk, ha visszaszorulnának (ilyen például a beruházás vagy a munkavállalás), ám a jelenlegi túlzott adóztatás csökkenti a kínálatukat és/vagy a keresletüket.

Az adócsökkentés első körben azokon a területeken a legfontosabb, ahol az adóztatás nem közgazdasági logikát követ – például olyasmit adóztat, ami fontos a gazdaság működéséhez, ugyanakkor nem jár új, megadóztatható jövedelem teremtésével. Jelenleg például a **bankszámlák közötti tranzakciókra is létezik illeték – ezt el kell törölni.** Az illetéknek van felső határa, tehát **aránytalanul bünteti a kis tranzakciókat (vagyis jellemzően a szegényebbeket),** miközben önmagában

a tranzakció miatt senkinek sem keletkezik jövedelme – az illeték miatt ugyanakkor általában is nehezkesebbé válik a gazdaság működése. Ez az adó a pénzügyi innovációt is korlátozza, hiszen például költségessé teszi a sok kis összegű fizetésre alapuló üzleti modelleket.

5.3.3. AZ ÚJRA BEFEKTETETT JÖVEDELMEKRE VONATKOZÓAN TÖRÖLJÜK EL A VÁLLALATI NYERESÉGADÓT!

A vállalati nyereségadó jelenleg az újra befektetett jövedelmekre is vonatkozik. Ezt a részét el kell törölni, mivel az újra befektetett jövedelmek a jövőben profitot termelnek, így – a magasabb tőkeállomány révén – segítik a gazdasági növekedést és a magasabb bérszint elérését. Ez a javaslat a már nyereséges fázisban lévő, gyorsan növekvő kis cégeket is segítené (sőt, ilyen irányú politikai szándék esetén kifejezetten a hazai befektetéseket serkentené, ha ez a szabály csak forintban denominált pénzügyi eszközökre vonatkozna). **A nyereséget csak akkor érdemes adóztatni, amikor már kikerül a cégtől és elkölthető jövedelemként megjelenik a tulajdonosoknál.**

Ez a javaslat természetesen csak akkor lehet életképes,

ha **részletes szabályok veszik elejét annak, hogy a jövedelem egyéb formában kerüljön ki a vállalatoktól** – például licenz- és menedzsmentdíjak, félreárazott termékek vagy inputok, kamatok vagy éppen személyi használatú szolgáltatások (utazás, autó stb.) formájában. Érdemes lenne emellett egységesíteni a hitel- és részvényfinanszírozás jelenleg eltérő adóztatását.

Az (újra) befektetett jövedelmeket magánszemélyek esetében is csak akkor szabad adóztatni, amikor kikerülnek a befektetési fázisból, és személyes fogyasztásra költik el azokat. Lehetővé kell tenni, hogy magánszemélyek „személyes befektetési alapokat” hozzanak létre, amelyekbe a befizetés szja-mentes, viszont minden kifizetés szja-val adózik (levonva az időközben bekövetkezett magyar kumulált infláció értékét). Az alapokat letétkezelők kezelik az esetleges csalások elkerülése érdekében. Minden jövedelem (osztalék, értéknövekedés, bérleti bevétel stb.) az alaphoz folyik be. Az alapok bármilyen magyar vagy külföldiegyedieszközt vásárolhatnak, befektetési jegyeket vehetnek alapkezelőktől, vállalati kötvényalapokba fektethetnek, állampapírt tarthatnak stb. Az alapokban lévő lakóingatlanok esetében, ha nem keletkezik bérleti jövedelem, illetve ha értékarányosan nem érnek el

bizonyos feltételezett minimumértéket, az adó egy feltételezett jövedelem alapján számítható (elkerülendő az adómentes jövedelmek saját használatú ingatlanba forgatását). Ezt az alapokon kívüli ingatlanok esetében is érdemes lenne megfontolni. Az alapok örökölhetők, de itt is érvényes az, hogy a vagyonalapból jövőbeni kivétel esetén szja-t és örökösödési adót kell fizetni. Ez lehetővé tenné például, hogy kisvállalatok anélkül szálljanak át az örökösökre, hogy azonnali befizetési kötelezettség keletkezzen, ami nehézséget okozna a likviditáskorlátos vállalatok/egyének esetében, akár a folyamatos működést is veszélyeztetve. **Ugyanakkor az adó nem kerülhető el hosszú távon, ha valaki élvezni akarja a vagyonból adódó jövedelmet.**

5.3.4. FIZESSENEK A SZENNYEZŐK - VEZESSÜNK BE KARBONADÓT!

Az egyik legfontosabb visszaszorítandó tevékenység már csak Magyarország vállalt klímacéljai miatt is **a szén-dioxid-kibocsátás; ezt időben növekvő, előre meghirdetett karbonadóval kell sújtani.** A gyakorlatban ez az EU feladata: a közös karbonadót úgy kell kialakítani, hogy az **ne csupán az importáru saját kibocsátására, de az előállításával járó szén-dioxid-**

tartalomra is vonatkozzon (feltéve, hogy az exportáló ország ezt már nem vetette ki). Ezáltal lehet elejét venni annak, hogy az adót a kibocsátást okozó tevékenység kiszervezésével kerüljék meg. Napjainkban a szén-dioxid-adókat egyébként is egyre szélesebb politikai konszenzus övezi – Magyarországnak érdemes lenne támogatnia ezeket a törekvéseket a EU-n belül.

A potenciális adóbevétel jelentős: Magyarország körülbelül lakosonként 5 tonna szén-dioxidot bocsát ki, és a kivetett adó mértéke tonnánként idővel akár az 50-60 eurós szintre is tudna emelkedni (eközben persze a bázis a dekarbonizáció folyamatával párhuzamosan folyamatosan csökkenne). Ha nem következne be változás a lakosok viselkedésében, **az éves bevétel akár az ezermilliárd forintot is elérhetné** (fejenként mintegy százezer forintot), ami lehetővé tenné a növekedés szempontjából sokkal károsabb adók kiváltását (a társasági adó például 2019-ben 303 milliárd forint bevételt hozott, a pénzügyi tranzakciós illeték pedig 243 milliárdot).

5.3.5. HOZZUNK LÉTRE KÉTPILLÉRES NYUGDÍJRENDSZERT!

A munkaképes korú lakosság csökkenésének növekedésgátló hatását részlegesen ellensúlyozni lehetne a nyugdíjrendszer átalakításával. A rendszert két pillérré kell bontani: egy szolidaritási pillérré és egy megtakarítási pillérré. A cél az, hogy megszüntessünk minden, a munkavállalással kapcsolatos ellenszöztönést.

A szolidaritási pillér adómentes, egyenlő alapjövedelemként működne a várható élet-tartamhoz indexált nyugdíjkorhatár elérése után, függetlenül az egyéb jövedelmektől. A jelenlegi rendszerben a magas várható élettartammal bíró magas keresetűek több juttatást kapnak a nyugdíjrendszertől, ami nincs feltétlenül arányban az aktív éveik alatti befizetéseikkel. A szolidaritási pillért általános adóbevételekből lehet fedezni, és nem szükséges a finanszírozását a fizetésekhez kötni (ettől függetlenül persze lehetnek béradók is az általános adóbevételek között).

A nyugdíjrendszer megtakarítási pillére a bérek százalékában megállapított befizetéseket egy virtuális számlán gyűjtené, amelyet az

állampapírhozammal indexálnának. Definíció szerint ezek a virtuális alapok mindig egyensúlyban lennének. Ezeknek az alapoknak a felhasználása valamennyire korlátos lenne, hogy ösztönözze a felhalmozást, de lehetne sokkal rugalmasabb, mint a mai nyugdíjrendszer.

Az alapok egy részét oktatásra lehetne felhasználni, esetleg „szabattikal”-jellegű pihenőévekre, már a nyugdíjkorhatár előtt, és a kor előrehaladtával egyre könnyebbé válna a hozzáférés. Már a nyugdíjkorhatár előtt lehetne havi fix kifizetéseket eszközölni az alapból, ha valaki például részmunkaidőben szeretne dolgozni, de a jövedelmét fenn akarja tartani az alapnyugdíj kezdetéig stb. A részmunkaidős foglalkoztatás terjedése (természetesen csak ha önkéntes) egyébként is jó cél lenne, amennyiben növelhetné az idősek és a gyerekes nők/férfiak munkaerőpiaci részvételét.

A nyugdíjrendszerből történő kifizetések adóztatását érdemes függetlenné tenni az egyéb jövedelmek adóztatásától, hogy ne legyen negatív hatása a foglalkoztatásra.

► 5.4. INNOVATÍV ÁLLAM, A VILÁG FELÉ NYITOTT MAGYARORSZÁG

Magyarország már méreténél fogva sem képes hatékony lenni, ha elszigetelten próbál működni, kiváltképp olyan területeken, mint a kutatás-fejlesztés és az innováció. Mivel a tapasztalat azt mutatja, hogy az új ötletek és a tudás hatékony terjedésének kulcsa minél nagyobb számú, minél többféle és minél magasabb képzettségű ember „csomósodása”, vagyis találkozásai és érintkezései minél nagyobb sűrűsége, Magyarországnak elsődleges érdeke, hogy minél több lehetőséget teremtsen az ilyen „csomósodás” számára. **Különösen nagy hangsúlyt kell ezért fektetnünk arra, hogy fejlesszük a külvilághoz fűződő kapcsolatainkat.** Ennek számos szakpolitikai eszköze lehet – a magyarok nagyon alacsony szintű angolnyelvtudásának fejlesztésétől a földrajzilag közeli európai nagyvárosokba való ingázás lehetőségének javításáig –, **a gazdaságpolitika azonban elsősorban a vállalati innováció ösztönzésével és a növekedésbarát vállalkozói környezet kialakításával tehet sokat ezen a téren.**

5.4.1. MEGÚJULÓ ÁLLAM, KÍSÉRLETEZŐ CÉGEK

A villámgyors technológiai fejlődés korában **a rugalmas, megújuló állami és magánszektor még a szokásosnál is nagyobb versenyelőnyt jelent.** Az állami szabályozási kísérleteknek Magyarországon a jelenleginél sokkal nagyobb teret kellene adni – lásd például a szingapúri kormány „homokozókonceptióját”, amelynek keretében korlátozott méretekben és időre, de valós körülmények között lehet kipróbálni új üzleti modelleket és szabályozást.⁴²

A szabályozási innovációt úgy kell tesztelni, hogy utólag kiértékelhetők legyenek az eredmények, véletlenszerűen kiválasztott kontrollált kísérletekben (tesztcsoport és kontrollcsoport segítségével). Az eredményeket publikálni kell, majd egy független, e célból létrehozott szervezettel kiértékelteni, automatikus szabályhatályosság-lejáratokat beépíteni, a meglévő szabályokat pedig tesztelni és etikai kódexeket lefektetni.⁴³

Az állam abban is kísérletezhetne, hogy milyen szolgáltatásokat kínál a magánszektornak. Ebből a szempontból például az adóbevallás elkészítése a

magánszemélyek nagy részének vagy az áfabevallás elkészítésével történt kísérletek jó irányt jeleznek, de sokat lehetne még javítani a vállalatok adminisztratív terheinek csökkentésével és ezek átvállalásával (könyvelés, teljes adókiszámítás stb.) is.

5.4.2. TÖRÖLJÜK EL AZ EGYEDI BERUHÁZÁSI TÁMOGATÁSOK INTÉZMÉNYÉT!

A vállalati nyereségadó eltörlésével együtt **el kell törölni mindenféle egyedi döntéssel biztosított beruházási támogatást** – vagyis olyan, a mindenkori kormány által egyedi piaci szereplőknek nyújtott költségvetési forrást, amelyre a nyilvánosságban általában „beruházásösztönzéseként” vagy „munkahelyteremtésként” szoktak hivatkozni. Ezek a negatív összegű játékok kategóriájába tartoznak, hiszen közgazdasági szempontból arról van szó, hogy **torzító módon a gazdaság többi részét kell jobban adóztatni annak érdekében, hogy egyedi alkuk keretében egyes - nem átlátható kritériumok alapján kiválasztott - beruházók esetenként jelentős transzfereket kapjanak.** Az ilyen támogatások sokszor inkább tűnnek a politikai klientúraépítés eszközének,

mint a gazdasági növekedés motorjának. A cégek ilyen torz viszonyok között hajlamosak lehetnek arra fordítani az erőforrásaikat, hogy jó alkupozíciójuk vagy megfelelő politikai kapcsolataik okán minél több állami támogatást csoportosítsanak át a részükre – ez az erőfeszítés pedig aránytalan mértékben vonja el az erőforrásokat az innovációtól vagy a termelékenység növelésétől, anélkül, hogy ennek megfelelő hasznot termelne.

Az ilyen típusú támogatások indoklása általában csak a mérleg egyik serpenyőjére koncentrál: arra, hogy a beruházás X munkahelyet teremtsen. Ezzel két probléma van: az egyik az, hogy **épp a költségvetési forrás bevonása miatt ezek a munkahelyek sokkal drágábbak, mint ha a kedvező piaci környezetben működő vállalatok „maguktól” hoznák létre azokat.** Ugyanakkor **azt sem tudjuk, hogy az adott beruházás nem történt volna-e meg a támogatás nélkül is,** ahogy azt sem, hogy a magasabb adók miatt más cégeknél mennyivel lesz kevesebb a vásárlóerő, a beruházásokra fordítható nyereség, a piaci alapon létrehozott munkahely vagy éppen az adóbevétel növekedése.

A magyar állam kirívóan aktív a kiválasztott cégek egyedi támogatásában: GDP-arányosan közel

kétszer annyit költünk magáncégek támogatására egyedi kormánydöntések alapján, mint a többi visegrádi ország, az EU6-ok átlaga vagy a skandináv országok.⁴⁴ Ennek az aktivitásnak azonban nem látszik érdemi hatása: a magyar gazdasági növekedés jócskán elmarad azoktól az országoktól, amelyek minden cégnek kedvező környezetet próbálnak biztosítani, nem csak a kiválasztott keveseket támogatni (például Észtországtól). A probléma az, hogy **Magyarországon a rossz vállalkozói környezet miatt általában meglehetősen magas a kockázati prémium, ezért a befektetők csak magasabb hozam esetén hajlandók itt befektetni, és az állam ezt próbálja kompenzálni egyedi támogatásokkal.** Növekedésünk szempontjából ezért értelemszerűen sokkal jobb lenne, ha az esetleges, egyedi és drága tüneti kezelés helyett az állam a tényleges okokat próbálná kezelni, hogy a kockázat minden befektető számára alacsonyabb legyen.

Az egyedi támogatásokat ráadásul tipikusan nagybefektetők (Magyarországon működő multinacionális vállalatok és a mindenkorai kormány hazai kedvezményezettjei) kapják; ez **a piacgazdaság tisztasága mellett a kifejezetten a versenyképes új hazai vállalatok megjelenését ássa alá:** a kisvállalatok

joggal érezhetik, hogy ezekkel a juttatásokkal őket diszkriminálják, és hogy Magyarországon a piaci szereplők nem a versenyben nyújtott teljesítménnyel, hanem jó politikai kapcsolataiknak köszönhetően jutnak előre.

5.4.3. SEGÍTSÜK ELŐ MAGYAR TULAJDONÚ „NEMZETKÖZI BAJNOKOK” MEGERŐSÖDÉSÉT A GAZDASÁGBAN!

A magyar vállalati szféra duális szerkezete – vagyis a külföldi tulajdonú multinacionális cégek húzóerejének érvényesülése mellett az alacsony termelékenységű, kevésbé versenyképes magyar kis- és közepes vállalatok kettőssége – közismert. A tapasztalat azt mutatja, hogy **a magyar tulajdonú vállalatok egyszerűen nem képesek elég nagyra nőni** – mintha fejlődésük egy pontján afféle üvegplafonba ütköznének. Nem véletlen, hogy míg az ötszáz legnagyobb kelet-közép-európai nagyvállalat listáján 67 magyar céget találunk, ezekből mindössze 5 van magyar többségi tulajdonban, ami kirívóan alacsony például a lengyel és a cseh adatokhoz képest.⁴⁵

A sikeres országok példája (még a kis méretűeké is) azt mutatja, hogy gazdasági siker velejárója, hogy létezzenek a nemzetközi piacon is versenyképes,

sikeres hazai tulajdonú vállalatok. Ezt a magyar állam is régóta felismerte, ami tetten érhető a mindenkori kormányok által kiválasztott vállalatok célzott, állami források révén történt támogatásán. Ez azonban alapvetően hibás recept, amely összekeveri az okot az okozattal. Ugyancsak a sikeres országok példája illusztrálja ugyanis, hogy **a nemzeti tulajdonban lévő, sikeres multik léte mögött nem a konkrét piaci szereplőkre szabott, teljesítmény nélkül is biztosított állami segítség, hanem az általános gazdaságpolitikai sikeresség, mindenekelőtt pedig az innovációt támogató és a teljesítményt jutalmazó vállalkozói környezet áll.**

Az államnak a sikerességhez vezető utat érdemes kiköveznie: a versenyképességet, az innovációt, a termelékenységet szolgáló tevékenységeket, illetve viselkedést kell támogatnia, nem pedig konkrét kiválasztott cégeknek juttatni forrásokat vagy kizárólagos lehetőséget. A körülményeket úgy kell alakítani, hogy olyan cégek válhassanak saját érdemeikből fakadóan versenyképessé a hazai piacon, amelyek aztán jó eséllyel a nemzetközi piacon is meg tudják állni a helyüket. Nem nehéz belátni, hogy ez nehezen képzelhető el olyan vállalkozások esetében,

amelyek már hazai sikereiket is kizárólag az állami támogatásnak köszönhetik – ilyenre ugyanis nemigen számíthatnak a nemzetközi versenyben. Ez is mutatja, hogy az állam már azzal is sokat segíthet, ha a torz ösztönzőkkel, a rossz minőségű szolgáltatásokkal vagy a vállalkozói környezet nehézségével egyszerűen csak nem árt.

A növekedésbarát, kiszámítható, jó minőségben szolgáltató állam ezzel szemben mindenfajta célzott beavatkozás nélkül is **versenyelőnyt biztosít az exportképes, nemzetközi szinten terjeszkedő vállalatoknak**. Ha a hazai piacon az jelent versenyelőnyt, hogy egy cég hatékonyan tud lobbizni állami támogatásokért, kivételezésért, kedvező szabályozásért, ez jó eséllyel már nem lesz versenyelőny a nemzetközi piacon – sőt **a rossz ösztönzők miatt végső soron épp a versenyképesség ellen hat**.

Az államnak feltétlenül érdemes támogatnia és ösztönöznie a vállalati kutatás-fejlesztést, illetve azt, hogy az akadémiai kutatások eredményeit a cégek átültessék a gyakorlatba. Természetesen mindezt a jó minőségű oktatásra fordított nagyobb erőforrások mellett érdemes csinálni, illetve a kutatás-fejlesztés

területén is vonzóvá kell tenni az országot a külföldi munkavállalók tartós betelepülése szempontjából. Külön hangsúlyt kell fektetni a közepes vállalatokban folyó innováció támogatására.

A magyar tulajdonú, nemzetközileg is sikeres nagyvállalatok megjelenése számára ideális környezethez kulcsfontosságú tényező az ezt megteremtő állam minősége, hiszen jó gazdaságpolitikát is lehet nagyon rosszul csinálni. Ha ugyanis az állam a vállalati innováció támogatása során nem képes megfelelően célozni és utólag kiértékelni az eredményeket, fennáll annak veszélye, hogy a rengeteg elköltött pénztlényegében eredménytelenül használják fel, akár tartósan rossz ösztönzőket teremtve a piacon (például ha nem magát az innovációt támogatják, hanem azokat, akik idejekorán kiismerik a pályázati rendszer működését és kikapuit). **Ezért sem lehet túlhangsúlyozni a szolgáltató, innovatív állam megteremtésének fontosságát, és ezért különösen fontos ezen a területen is az eredmények folyamatos mérése, adatalapú utánkövetése**.

A kutatás-fejlesztés támogatása mellett az állam apró lökésekkel is segítheti az innovációt. A big data korában jó

■ 5. AZ EGYENSÚLY INTÉZET JAVASLATAI...

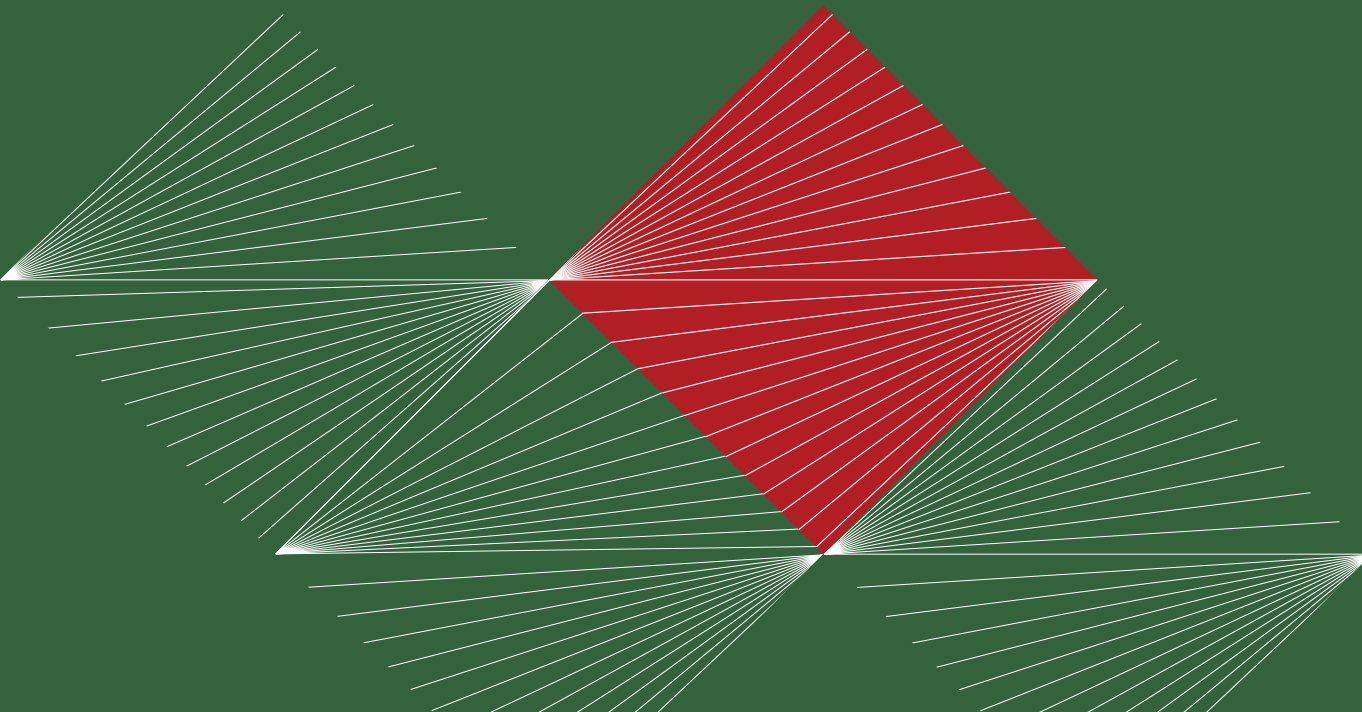
példa erre a Magyarországon nemzetközi összevetésben is **nagy mennyiségben rendelkezésre álló egészségügyi adatokban rejlő potenciál kiaknázása, illetve ennek elősegítése** – a huszonegyedik században, a mesterséges intelligencia, a gépi tanulás és az ezekre épülő, személyre szabott bioinformatika robbanásszerű fejlődésének korában ezek az adatok szó szerint kincset érnek. Épp ezért **a vállalkozói szektornak, illetve a kutatóknak könnyű és egyenlő hozzáférést kell biztosítani az állami szervek birtokában lévő – és természetesen anonimizált – adatokhoz.** Ez csak egyetlen apró példa, de jól illusztrálja **az innovációbarát környezet megteremtésének jellegét:** előzetesen nem tudhatjuk, hogy az ilyen adatok elérhetővé tétele végső soron milyen eredményhez vezetne (a diagnosztikai eljárások hatékonyabbá tételéhez? a személyre szabott terápiás módszerek ugrásszerű fejlődéséhez? új egészségmegőrző vagy életmódjavító applikációk kifejlesztéséhez? esetleg semmilyenhez?); az azonban bizonyos, hogy hosszú távon az állam ilyen lehetőségek megteremtése révén tudja „helyzetbe hozni” a magyar vállalati innovációt. *(Az Egyensúly Intézet külön szakpolitikai anyagban fog részletesebben foglalkozni az innováció fejlesztésével.)*

A magyar államnak abban is fontos szerep juthat, hogy **külpolitikája részeként vagy egyéb eszközökkel**

segítse az arra alkalmas, kellően versenyképes vállalatokat a külföldi piacokhoz való hozzáférésben.

A világ számos országában (például Németországban vagy az USA-ban) erre szolgálnak a különféle iparági **nemzetközi kamarák**, amelyek külföldi képviselőik és helyi szakértőik révén gyakorlati jogi tanácsokkal, infrastrukturális támogatással vagy éppen piaci elemzésekkel segítik az adott országban jelenlévő hazai cégeket, illetve a helyi önkormányzatok és központi kormányzatok irányában képviselik ezek érdekeit. Néhány hasonló szervezet ma is létezik (magyar akkreditált bilaterális kamara működik például Svájcban, Chilében vagy Csehországban). Ha nagy számban létre tudnak jönni versenyképes magyar termékek és szolgáltatások, az államnak segítenie kell, hogy a **legfontosabb külföldi piacokon legnagyobb cégeink politikailag független, nonprofit magyar iparkamarákat hozhassanak létre, amelyek támogatják „nemzetközi bajnokainkat” és képviselik e cégek érdekeit.**

6. ZÁRSZÓ

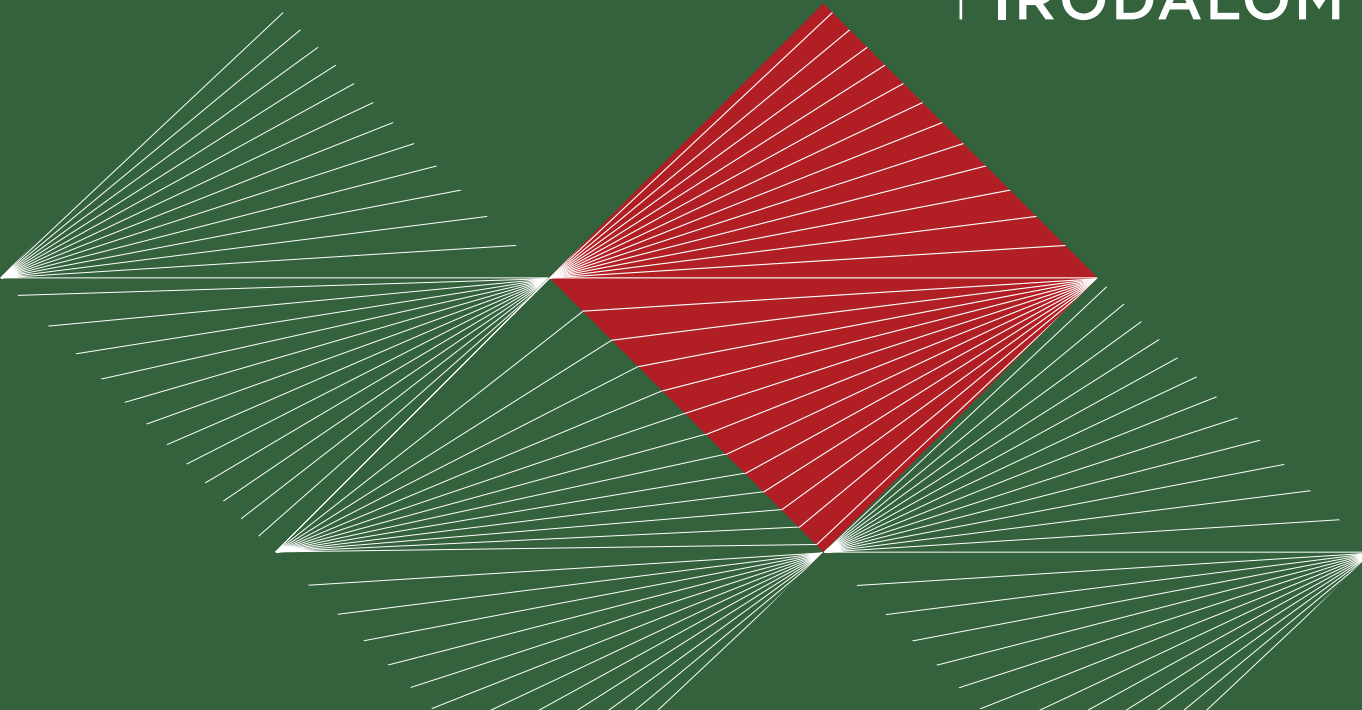
Magyarország a középszerűség és az elvesztegetett esélyek csapdájába szorult. **Uniós csatlakozásunk óta nem csupán régiós versenytársainktól, de önmagunktól is aggasztóan leszakadtunk, demográfiai trendjeink és a világgazdasági környezet változása miatt pedig további lecsúszásra számíthatunk** – mai teljesítményünk ugyanis a jövőben még a mostani eredményekhez sem lesz elegendő. Hazánknak csak akkor van esélye kimozdulni az EU legszegényebb országainak csoportjából, ha **hatékonyan ki tudja használni meglévő erőforrásait és belátható időn belül sikerül megközelítenie saját tényleges növekedési lehetőségeinek határát.**

Számos ország példájából láthatjuk, hogy **a jó gazdaságpolitika igenis számít: nem csupán a leszakadás kerülhető el, de a növekedésbarát környezet olyan önerősítő folyamatokat is beindíthat, amelyek látványos javuláshoz vezethetnek** a versenyképességben és végső soron az emberek életszínvonalában. A növekedésnek nincs univerzális, bárhol egyformán alkalmazható receptkönyve, azt azonban a kiterjedt nemzetközi tapasztalatok alapján

pontosan tudjuk, hogyan kell olyan környezetet teremteni, amely nem gátolja, hanem serkenti a gazdaságban rejlő energiák felszabadítását.

Ehhez nincs szükség csodára – csupán hosszú távú gondolkodásra és következetes politikai akaratra.

HIVATKOZÁSOK
ÉS FELHASZNÁLT
IRODALOM

Acemoglu, Daron – Johnson, Simon – Robinson, James A. (2005a) Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth. In Aghion, Philippe – Durlauf, Steven N. (szerk.) *Handbook of Economic Growth* 1A: 386–472.

Acemoglu, Daron – García-Jimeno, Camilo – Robinson, James (2015b) The Role of State Capacity in Economic Development. *The Political Economist*, Spring, 1–9.

Amiti, Mary – Itshoki, Oleg – Konings, Jozef (2017) Why currency devaluations are losing economic punch. *Microeconomic Insights*, január 27. <https://microeconomicinsights.org/currency-devaluations-losing-economic-punch/> – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

Boros Tamás – Filippov Gábor: *Magyarország 2030 – Jövőkép a magyaroknak*. Egyensúly Intézet – Osiris Kiadó, 2020

Bruinshoofd, Allard (2016) Institutional Quality and Economic Performance. *economic.rabobank.com*, 2016. január 20. <https://economics.rabobank.com/publications/2016/january/institutional-quality-and-economic-performance/> – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

European Commission (2019) *Digital Government Factsheet 2019. Estonia*. European Commission, https://joinup.ec.europa.eu/sites/default/files/inline-files/Digital_Government_Factsheets_Estonia_2019.pdf – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

Eurostat (2020) *Consumption per capita in purchasing power standards in 2019*. Eurostat, december 15. https://ec.europa.eu/eurostat/documents/portlet_file_entry/2995521/2-15122020-BP-EN.pdf/cd3fcb0f-fae6-d0ce-0916-9be3ac231210 – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 3.

Franck, Raphaël – Galor, Oded (2018) *Development and Long-Run Prosperity*. NBER Working Papers, No 23701. National Bureau of Economic Research, Inc. <https://www.nber.org/papers/w23701> – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

Geloso, Vicent – Salter, Alexander William (2020) State Capacity and Economic Development: Causal Mechanism or Correlative Filter? *Journal of Economic Behavior and Organization*, 170: 372–385.

Good Digital government practices by country. OECD, <http://www.oecd.org/governance/digital-government/toolkit/goodpractices/> – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

Greenstone, Michael (2009) *Toward a Culture of Persistent Regulatory Experimentation and Evaluation*. The Tobin Project, Inc. Cambridge, https://www.tobinproject.org/sites/tobinproject.org/files/assets/New_Perspectives_Ch5_Greenstone.pdf – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

Hanson, Gordon H. (2010) *Why Isn't Mexico Rich?* NBER Working Papers, No 16470. National Bureau of Economic Research, Inc., <https://www.nber.org/papers/w16470> – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 7.

KSH: *A 15-64 éves népesség gazdasági aktivitása nemenként (1998-)*. Központi Statisztikai Hivatal. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf002.html – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

Le Fort Varela, Guillermo – Gallardo, Bastián – Bustamante, Felipe (2020) Macroeconomic Stability and Economic Growth: Myths and Realities. *Revista CEPAL Naciones Unidas Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL)*, augusztus: 119–144. <https://www.cepal.org/en/publications/46590-macroeconomic-stability-and-economic-growth-myths-and-realities> – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

Lucas Jr., Robert E. (1988) On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1): 3–42.

Maddison Historical Statistics. University of Groningen, <https://www.rug.nl/ggdg/historicaldevelopment/maddison/?lang=en> – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

MNB (2020) *Sajtóközlemény a Magyar Nemzeti Bank előzetes statisztikai mérlegéről*. Magyar Nemzeti Bank, 2020. december, <https://www.mnb.hu/letoltes/rnpbmerleg-hu-202012.pdf> – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

OECD (2000) *Regulatory Reform in Korea. Government Capacity to Assure High Quality Regulation*. OECD, <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/2956149.pdf> – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

OECD (2010) *The High Cost of Low Educational Performance. The Long-Run Economic Impact of Improving PISA Outcomes*. OECD, <https://www.oecd.org/pisa/44417824.pdf> – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

OECD (2012) *Issues Paper on Corruption and Economic Growth. Organization for Economic Cooperation and Development*. OECD, <https://www.oecd.org/g20/topics/anti-corruption/Issue-Paper-Corruption-and-Economic-Growth.pdf> – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 21.

Overview of Regulatory Sandbox. Monetary Authority of Singapore, <https://www.mas.gov.sg/development/fintech/regulatory-sandbox> – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

Pritchett, Lant – Summers, Lawrence H. (2014) *Asiaphoria Meets Regression to the Mean*. NBER Working Papers, No 20573. National Bureau of Economic Research, Inc. <https://www.nber.org/papers/w20573> – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

Romer, Paul M. (1986) Increasing Returns and Long Run Growth. *Journal of Political Economy*, 94(5): 1002–1037.

Simonovits András (2020) A magyar nyugdíjrendszer középtávú feszültségei. *Közgazdasági Szemle* 67. május. 456–473. <http://www.keszemle.hu/tartalom/letoltes.php?id=1905> – utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

Statista: Share of cash in total payment transactions in Hungary from 2001 to 2019. *Statista*. <https://www.statista.com/statistics/1094988/cash-use-in-hungary/> - utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

Statista: Share of cash in total payment transactions in Sweden from 2000 to 2019. *Statista*. <https://www.statista.com/statistics/1095529/cash-use-in-sweden/> - utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

Statista: Share of cash in total payment transactions in Norway from 2008 to 2019. *Statista*. <https://www.statista.com/statistics/1099770/cash-use-in-norway/> - utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

Stubnya Bence (2020) A magyarok már el sem tudják képzelni, hogy lehet nem korrupció országban élni. *G7hu*, 2020. június 4. <https://g7hu/adat/20200614/a-magyarok-mar-el-sem-tudjak-kepzelni-hogy-lehet-nem-korrupcio-orszagban-elni/> - utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

United Nations (2019) *2019 Revision of World Population Prospects*. <https://population.un.org/wpp/> - utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

Wei, Shang-Jin (1998) *Corruption in Economic Development: Beneficial Grease, Minor Annoyance, or Major Obstacle?* Harvard University and National Bureau of Economic Research. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/175291468765621959/12952932220041117144615/additional/multi-page.pdf> - utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

World Bank (2019) *Worldwide Governance Indicators*. World Bank, <http://info.worldbank.org/governance/WGI> - utolsó letöltés időpontja: 2021. február 5.

1 Az Eurostat legutóbbi adatai alapján (mindkét adat vásárlóerő-paritáson mérve). Eurostat, 2020.

2 Lásd Boros-Filippov, 2020: 41-44., 57-60.

3 Lásd Boros-Filippov, i. m.: 59.

4 Amikor – teljes joggal – a növekedés és a fogyasztás természeti korlátairól beszélünk, szükségszerűen mindig a technológiai fejlettségnek a jelenben adott szintjéből szoktunk kiindulni. Márpedig eddigi tapasztalataink szerint éppen ez a faktor, vagyis termelési, közlekedési vagy éppen energiahatékonysági technológiáink fejlődése tolja egyre kijebb ezeket a határokat. Persze jellegéből adódóan nehéz felelősen tervezni ezzel a tényezővel, hiszen nem tudhatjuk biztosan, hogy a fenntarthatóság terén elért innováció kellően gyors ütemű lesz-e az egyre veszesebben közeledő ökológiai katasztrófa megelőzéséhez. Azt azonban tudjuk, hogy a fenntarthatóságot szolgáló innovációk kidolgozása forrásigényes folyamat, épp ezért nem csak a tudományos áttöréseket szokták jellemzően gazdagabb országokban elérni, de az új zöld technológiák elterjedése is ezekben szokott gyorsabban lezajlani.

5 Lásd Boros-Filippov, i. m.: 35.

6 Ez mutatkozik meg abban is, hogy a magyarok többsége a boldogságot és a sikert má leginkább a fogyasztás szintjén és a tulajdon felhalmozásán keresztül méri (Boros-Filippov, i. m.: 34.).

7 Romer, 1986; Lucas, 1988.

8 Lásd például Le Fort Varela et al., 2020.

9 Lásd Maddison Historical Statistics.

10 Lásd Hanson, 2010.

11 OECD, 2010.

12 Acemoglu et al., 2015b; Geloso-Salter, 2020.

13 Acemoglu et al., 2015a.

14 Wei, 1998.

15 Lásd például: OECD, 2010.

16 Frank-Galar, 2018.

17 <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm>

18 <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00114/default/table?lang=en>

19 Az adatok elérhetők itt: <https://population.un.org/wpp/>. Természetes a tényleges érték függ majd a nettó ki- és bevándorlás jövőbeni mértékétől és a halálózástól is (a fenti időszakban munkaképes korú lakosság már mind megszületett, tehát a születéstől ezen az időhorizonton nem függ).

- 20 A nem természeti kincsek által dominált és nem pénzügyi központnak számító országok közül az Egyesült Államok a legmagasabb egy munkaképes korú lakosra jutó GDP-vel rendelkező ország az utóbbi évtizedekben.
- 21 A becslést egyszerű lineáris regresszióval végeztük.
- 22 A 2020-ban Magyarországot is elérte a koronavírus-járvány átmeneti – és remélhetőleg egyszeri – munkapiaci hatásaitól itt eltekintünk.
- 23 Bővebben lásd: Boros-Filippov, i. m.: 67–75.
- 24 Az ábrákon az állam „minőségét” a Világbank „Worldwide Governance Indicators” „Government effectiveness” és „Regulatory quality” részindexeinek átlagával becsüljük meg (forrás: World Bank, 2009).
- 25 Lásd még: Bruinshoofd, 2016.
- 26 Bővebben lásd: Boros-Filippov i. m.: 74.
- 27 2016–2018 átlagában.
- 28 Az adatok forrása: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10a_exp/default/table?lang=en
- 29 Az adatok forrása: <https://data.oecd.org/tax/tax-wedge.htm>
- 30 OECD, 2012.
- 31 Az Eurostat legutóbbi felméréséről lásd például Stubnya, 2020.
- 32 Lásd például <https://www.crcbeu/>; Boros-Filippov, i. m.: 219–225.
- 33 Erről bővebben lásd Boros-Filippov i. m.: 224–225.
- 34 Az OECD által összegyűjtött „legjobb gyakorlat” példákat lásd itt: Good Digital government practices by country.
- 35 Az eredmények áttekintését lásd: European Commission, 2019.
- 36 Az adózás rendjéről szóló 2017. évi CL. törvény különönbözteti egymástól az úgynevezett megbízható és az úgynevezett kockázatos adózókat. A jogszabályban meghatározott feltételeket az adóhatóság negyedévente ismétlődő eljárás keretében vizsgálja. Ezeknek a cégeknek ma is gyorsabban utalják vissza az áfát, ebben azonban még mindig maradt mozgáster.
- 37 Lásd: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploretopics/resolving-insolvency>.
- 38 MNB, 2020.
- 39 A készpénzhasználat mintáztatit is felforgató koronavírus-járvány kitörése előtti utolsó évben, 2019-ben 67,3 százalék volt. A csökkenés egyébként az elmúlt két évtizedben kisebb megszakításokból eltekintve folyamatos: 2001-ben még az összes tranzakció 97,4 százaléka történt készpénzben, míg tíz évvel később már csak 88,7 százalék volt (forrás: Statista).

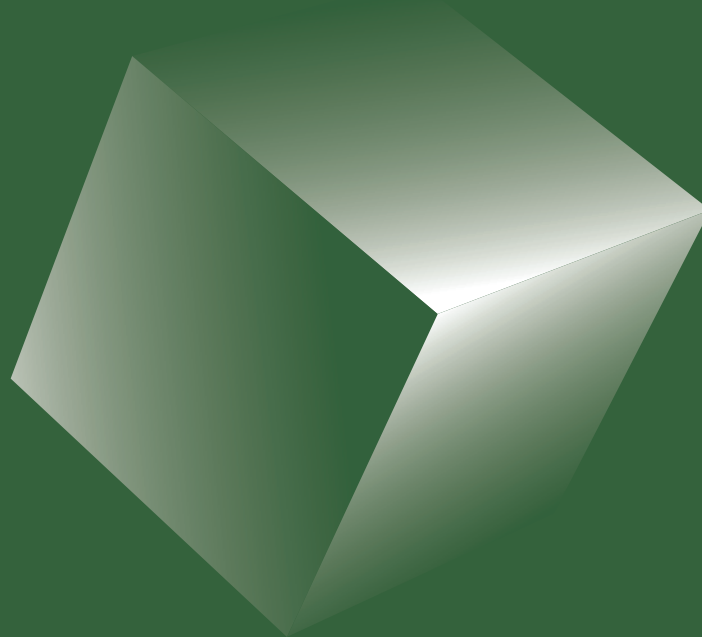
- 40 Ez a célkitűzés ambiciózus, de a tapasztalat szerint nem teljesíthető. A készpénzmentes gazdaság „elharcosának” számít Svédországban és Norvégiában 2009 és 2019 között eleve alacsonyabb bázisról (23,8, illetve 27,8 százalékról), sikerült tíz év alatt kevesebb mint a felére csökkenteni a készpénzhasználatot (12,8, illetve 11,3 százalékra). Forrás: Statista, Statista.
- 41 A valutaleértékelés export- és növekedésserkentő hatásával kapcsolatban újabbban több közgazdász is erős kételyeket fogalmaz meg, elsősorban a nemzetközi termelési láncok komplexebbé válása és az export előállításának növekvő imporgiója miatt. Lásd például: Amity et al., 2017.
- 42 Lásd Overview of Regulatory Sandbox.
- 43 Lásd: Greenstone, 2009.
- 44 Boros-Filippov, i. m.: 63.
- 45 Bővebben lásd erről: Boros-Filippov, i. m.: 65–66.

RÓLUNK

Az Egyensúly Intézet jövőorientált szellemi műhely, amely hazánk számára készít politikai, gazdasági, kulturális jövőképet, szakmai javaslatokat. Ezzel szilárd szellemi alapot teremt a magyarok felemelkedéséhez a gyorsan változó 21. században.

Olyan témákról gondolkodunk, amelyekről kevesebb szó esik a nyilvánosságban, mint kellene. Ilyen téma a robotizáció és az átalakuló munkaerőpiac, levegőnk és folyóvizeink tisztasága, a nemzeti öntudat és a közösségek szerepe egy ország életében, az oktatás jövője, az ország gazdasági kitérési pontjai vagy a megváltozó világtrend.

Az Egyensúly Intézet állandó kutatói csapata és tanácsadói testülete közgazdászokból, szociológusokból, politikai elemzőkből, klímaszakértőkből, külpolitikai szakértőkből áll. Sokszínű és magasan képzett, professzionális csapatunk széles körű tapasztalatokkal rendelkezik az akadémiai kutatás és az alkalmazott tudomány területéről egyaránt.

EGYENSÚLY INTÉZET

1024 Budapest, Ady Endre u. 24.

+36 1 249 5238

www.eib.hu

info@eib.hu